

ՀՍԽՀ ՀՈՂԺՈՂԿՈՄԱՏ — ԱԳՐՈՒՑԵՒՊՐՈԴՍԵԿՏՈՐ

Ս. ԽԱԶՍԻՅԱՆ

**ԲԱՆՋԱՐԱԲՈՒԾՈՒԹՅԱՆ
ԱԳՐՈՋԵՌՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ**

ՅԵՐԵՎԱՆ 1933

8 DEC 2017

ՀԱԽԶ ՀՈՂԺՈՂԿՈՄԱՏ — ԱԳՐՈՏԵԽՊՐՈՊՍԵԿՏՈՐ

Ս. ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ԲԱՆՋԱՐԱԲՈՒԾՈՒԹՅԱՆ
ԱԳՐՈՋԵՌՆԱՐԿՈՒՄՆԵՐ

ՅԵՐԵՎԱՆ 1933.

Պետքատի տպարան
Գլավիտ 9184 (բ)
Պատվեր 651
Ցեքաժ 2000

11-269549

Արքագրեցին՝

Ս. ՀԱԿՈԲՅԱՆ,
Վ. ՄԱԿՈՒԿՅԱՆ

ՀՈԳԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍԵՎ ՊԱՐԱՐՏԱՑՈՒՄԸ

Բանջարանոցային կուլտուրաների բերքատվության բարձրացման գործում խոշոր տեղ է բռնում հողի կանոնավոր և ժամանակին մշակելը՝ հերկը, կրկնահերկը, փոցխելը և պարարտացնելը: Բանջարանոցային բույսերի խոշորագույն մասը չափաբերքատու չէ. մեկ միավոր տարածությունից նրանք վերցնում են մեծ քանակով սննդանյութեր, այդ պատճառով բերքի բարձրացման խնդրում կարևոր տեղ պետք է առաջինը բանին, թե վոր չափով հողի մեջ լեղած սննդանյութերը մատչելի չեն բույսին և վորքան տարածություն կողտագործի բույսն իբր զարգացման ընթացքում:

Բանջարանոցի հողը պետք է հերկել աշնանից: Աշնանավարնային առավելություն ունի, վոր նա նպաստում է խոնավության կուտակմանը: Աշնան վաթած հողի մեջ ծծվում ու կլանվում են աշնան ու զարնան տնձրեների, ինչպես նաև ձյան ջրերը, և լերկար ժամանակ պահվում են այնտեղ, իսկ բանջարեղենների մշակության գործում ջուրը կարևորագույն ֆակտորներից է: Աշնանահերկը նպաստում է որդանական նյութերի (կենդանական և բուսական մնացորդների) քայքայմանը, վորով հողը հարստանում է սննդանյութերով, և մյուս կողմից նպաստում է վնասատուների ու բույսերի հիվանդություններ առաջացնող սուսկների, ծմռան ձվերի, հարսնյակների և սպորների վոչնչացման: Աշնան հերկը նպաստում է հողի կառուցվածքի լավացմանը, վորովհետև բոլոր կոշտերը ցրտի և քամու ազդեցության տակ փշրվում են և փլուրանում: Վերջապես, աշնան հերկը թեթևացնում է գարնան աշխատանքները և հնարավորություն է տալիս այդպիսիք կատարել ժամանակին: Գարնան հերկը կատարվում է այն դեպքում, յերբ այն չի հաջողվել անել աշնանը:

Այսպիսով, ուրեմն, բանջարանոցի հողը պետք է հերկել անպայման աշնանից: Գարունը բացվելիս աշնան հերկը անմիջապես պետք է փոցխել, խոնավության պահպանման նպատակով:

համար, իսկ ցանքից կամ սածիլումից միջանի որ առաջ, նստած հողը փխրեցնելու և մոլախոտերը վոչնչացնելու նպատակով կատարում են հողի մակերեսային մշակութունը: Հողի մակերեսային մշակութունը կատարում են աշնանի մեքենաներով, վորոնք հողը չեն շրջում, այն է՝ դսպանակավոր փոցխով, բազմախոփանի կուլտիվատորներով, լերեսավարներով և այլն: Յեթն աշնանը լավ է հերկված, ապա կրկնահերկ անելու կարիք չկա:

Գութանով կրկնահերկ անում են նաև որգանական պարարտացումը գարնանը մտցնելու դեպքում:

Ինչ վերաբերում է պարարտացմանը, պետք է ասել, վոր բանջարանոցները պարարտացվում են գոմաղբով, թարմ և փտած վիճակում, խառնաղբով (տան, բակերի և փողոցների աղբով), մարդկային կղկղանքով, մոխիրով, հանքային պարատանյութերով և, վերջապես, կանաչ պարարտացմամբ: Գոմաղբով պարարտացնելու դեպքում, թարմ կամ կիսափտած գոմաղբը պետք է մտցնել աշնանից, իսկ փտած գոմաղբը, կոմպոստը, մոխիրը և այլն մտցնում են գարնանը: Վերջին դեպքում պարարտանյութը դաշտ տանելուց հետո անմիջապես պետք է ցրվել և հողի տակն անել: Հանքային պարարտանյութերը մտցնում են գարնանը ցանքից կամ սածիլումից 7—10 որ առաջ, իսկ վորոշ դեպքերում նաև ցանքի հետ միաժամանակ:

Բանջարանոցային բույսերի մեծ մասը մշակում են սածիլներով: Մերմը նախապես ցանում են հատուկ սածիլանոցներում, և յերբ բույսը դառնում է 4—6 տերևանի, փոխադրում են և տնկում իր մշտական տեղը՝ դաշտում:

Այժմ ծանոթանանք բանջարանոցային առանձին բույսերի և նրանց մշակության հետ:

ԿԱՂԱՄԲ—ՎԱՂԱՀԱՍ, ՄԻՋԱՀԱՍ ՑԵՎ ՈՒՇԱՀԱՍ

Ըստ հասունության կադամբը բաժանում ենք 3 խմբի:

1. Վաղահաս—վորը գլուխ է կապում ցանելուց 90—100-րդ որում
2. Միջին հասունության » » 110—130-րդ որում
3. Ուշահաս » » 130—և ավել որում

Պարզ է, վոր ամեն մի տնտեսություն ցանելու համար պետք է ընտրի կադամբի այն փոփոխակը—սորտը, վորը համապատասխանում է նախ տվյալ տեղի կլիմայական պայմաններին և առնետեսություն պլանային առաջադրանքին:

Այս տեսակետից ուշադրություն արժանի լին կադամբի հետևյալ սորտերը, վորոնք կարելի է ձեռք բերել Սայուզսեմենավորդի մեր տեղական բաժանմունքներում:

Վաղահաս սորտերից—«համար առաջին» «դիտմարկա» և «կոպենհագենի»: Դրանցից համար առաջինը, ամենավաղահաս փոփոխակն է, գլուխը կապում է սածիլը դաշտ դուրս բերելուց 50—65-րդ որում:

Տալիս է լավ կազմակերպված, բավականին խիտ գլուխներ՝ 1—1,5 կիլոգրամ միջին քաշով: Ծածկող տերևները (գլխի տերևները) սպիտակ են, քիչ կանաչավուն, հասունանալուց հետո արմատի վրա լերկար չի զիմանում և պատռվում է, աշնան, վոր հասնելուց հետո անմիջապես պետք է քաղել: Գլուխը կլոր է, կարճ կոթունով և միջակ խտությամբ: Լավագույն փոփոխակն է վաղ մշակության համար:

Կանոնավոր մշակության դեպքում և նպաստավոր պայմաններում հեկտարից տալիս է 15—20 տոնն բերք:

Դիտմարկա: Սաշատ նման:

«համար առաջինի», սակայն նրանից միջանի որ ավելի ուշ է հասնում և տալիս է ավելի խոշոր գլուխներ. գլուխը կլոր է, խիտ և ավելի սպիտակ ծածկող տերևներով, քան համար առաջինը: Մնացած հատկությունները նույնն են, վորպես վաղահաս սորտ: Ծատ գնահատելի և արդյունավետ է: Մեր պայմաններում միանգամայն լավ արդյունք է տալիս:

Նկ. 1. «համար առաջին» վաղահաս կադամբ:

Կոպենհագենի—Նույնպես վաղահաս փոփոխակ է, միջանի որով ավելի ուշ է հասնում, քան առաջին լերկա սորտերը:

Գլուխը կլոր է, ցածր կոթունով, ավելի զիմացկուն է և ուշ է ձաքում, տալիս է ավելի խոշոր գլուխներ 1,5—2,0 կիլոգրամ քաշով: Ծանր հողերում հասունանալը ձգձգվում է:

Փորձերը ցույց են տվել, վոր Կոպենհագենը մեր պայմաններում միանգամայն գնահատելի սորտ է:

Միջին հասունություն ունեցող սորտերից—Վալմատևկայա, Մլավա-բրաունշվեյդյան, բերողության, բոլորն էլ մեր պայմաններում ստուգված են և տալիս են լավ արդյունք:

Վալմատևկայան—Սա միջին վաղահաս և խոշոր ունեցող

ուսական հին սորտ է, վորը գլուխ է կապում սածիլը տնկելուց 70—80 որում, այսինքն՝ վաղահաս տեսակներից 20—25 որ ուշ:

Գլուխը սպիտակ է, բավական մեծ, ցածր կոթունով, բայց վոչ շատ խիտ, հասունանալուց կարող է բավական դիմանալ առանց ճաքելու, արդյունավետ սորտ է, գլխի միջին քաշը 2,5—3 կիլոգրամ է:

Նկ. 2. Կաղամբ դիմատկա վաղահաս.

Սլավոն—Միջահաս լավագույն սորտերից է, մեր բոլոր շրջաններում ել շատ լավ է մշակվում ու բարձր բերք է տալիս:

Գլուխը կլոր է, բավականին խոշոր, սպիտակ, համեղ և դիմացկուն: Հասնում է սածիլելուց 80—90 որում, մեր նախալեռնային և լեռնային շրջաններում տալիս է բարձր վորակի չափազանց լավ բերք, գլխի միջին քաշը 2,5—3,5 կիլոգրամ է: Արժանի լե ամենալայն ուշադրության և տարածման:

Բրաունեվեյզյան—Սա ավելի շուտ միջին ուշահասութուն ունեցող սորտ է, շատ հին և լավագույն սորտերից է. մեզ մոտ ել ամենից շատ տարածված սորտ է: Ունի սորտին տիպիկ տափակ, խոշոր, կարճ կոթով գլուխ: Շոգի և ցրտի նկատմամբ չափազանց դիմացկուն է: Հասունանալուց հետո յերկար ժամանակ մնում է արմատի վրա առանց ճաքելու:

Հասնում է սածիլը տնկելուց 90—100 որում: Աշնան լավ սորտ է, իսկ լեռնային գոտում՝ կարող է զնալ նաև իրրև ձմռան սորտ: Գլխի միջին քաշը 3—4,5 կիլո յե:

Բելոուսիան—Այս սորտը նոր է և մեր խորհրդային սեփեցիոն կայանների աշխատանքի արդյունք:

Տալիս է կլոր, միջին մեծութիւն, չափազանց սպիտակ և խիտ գլուխներ, վորոնք թե դրսում և թե ձմռանը պահելու համար դիմացկուն են: Թիւ գնելու և մարինադի համար անփոխարինելի սորտ է: Գլխի միջին քաշը 3—4 կիլո:

Նկ. 3. Կաղամբ Կոպիտակակ:

Ուսահաս սորտերից ուշադրության արժանի յեն ուսական հետևյալ սորտերը—Ամագիր, Կաթիկա, Մոսկվայի ուսահաս և մեր տեղական փոփոխակները, Լենինականի տեղական, Կոտայքի—Բաշկուղի, Յելովանի, Գեղուլի Ռուսական ուշահաս տեսակներից մեզ մոտ շատ չեն արված, այնպես վոր դժվար է նրանց

մասին վճռական բան ասել, բայց կաղամբի մշակութան մեջ հիմ-
նական շրջաններում յեղած տեղական փոփոխակները շատ լավ
աճելունք են ապրիս ի տնտեսական և նրանց վրա հարկ յեղած

Նկ. 4. Կաղամբ «սլավ».

առաջընթացումը դարձնելու Միաժամանակ պետք է ուսումնական սոր-
տերն ել՝ փորձել և պատիճանաբար մտցնել մշակութան մեջ այն
տեղերում, վերտեղ նրանք լավ կգնան:

Նկ. 5. Կաղամբ «բրաուն-հոլլանդական».

Ամառը—Դանիական ուղահաս փոփոխակ է, լավագույնը՝
ձմռան պահելու համար, շատ դիմացկուն է, հասունանում է սա-

ծիլը տեղեկություն 120—130 սորում: Գլուխը չափազանց խիտ է, մի-
ջին մեծությամբ, տիպիկ կապտա-կանաչավուն արտաքին տե-
քեներով, գլխի միջին քաշը 2,5—3,5 կիլոգրամ է, արժանի յե
առաջընթացության:

Նկ. 6. Կաղամբ «բրաուն-հոլլանդական».

Կաթիլա—Ռուսական փոփոխակ է, ստացված Մոսկվայի
սելեկցիոն կայանում: Հասնում է սածիլելուց 110—120 սորում, տա-
լիս է խոշոր, կլոր, սպիտակ, խիտ գլուխ: Բերքատվության տե-
սակետից առաջնակարգ տեղերից մեկն է բռնում: Գլխի միջին քաշը
4—4,5 կիլոգրամ է:

թթու պատրաստելու և աղ ղնելու համար լավագույն փոփախակ ե:

Մոսկվայի ուսանար – Նույնպես ստացված և Մոսկվայի Սեփեկցիոն կայանում, տիպիկ ուշահաս սորոս և, շատ խոշոր, սպիտակ էլոր և լավ կազմակերպված գլխով. արտաքին տերևներ, շատ խոշոր են մուգ կապտականչավուն գույնի: Հիվանդութունների նկատմամբ դիմացկուն և և լավագույն սորտերից մեկն է՝ ձմռանը

պահելու և փոխադրությունների համար: Հասունանում և սածիլը տնկելուց 120—130 օրում: Լավ բերք տալու համար պահանջում և շատ պարարտ և խոնավ հողեր: Գլխի միջին քաշը՝ 4,5—6 կիլո:

Տեղական հաշահաս սորտերից բացի, այս սորտերից ընտրություն կատարելիս ամեն անգամ պետք է նկատի ունենալ ամեն մի սորտի հատկությունը:

Կաղամբի սածիլներ ստանալը.—Վաղահաս կաղամբի սածիլները պատրաստում են ջերմոցներում կամ տաք մարգերում այն հաշվով, վորպեսզի վաղ զարնանը, լերբ հողը տաքանա, տնկելու համար պատրաստի սածիլներ լինի:

Այդ նպատակով ցանքը կատարում են սածիլը դաշտ դուրս բերելու օրից մեկ ու կեսից 2 ամիս առաջ, այնպես, վոր սածիլը ջերմոցում մնա 2 ամսից վոչ ավելի: Ցանքի ժամկետ վորոշում են լինելով տեղի

կլիմայական պայմաններից:

Այսպիսով, ուրեմն միայն վաղահաս կաղամբի սածիլն է պատրաստվում ջերմոցներում, իսկ միջին հասունություն և ուշահաս կաղամբների սածիլները պատրաստվում են բացօթյա սածիլանոցներում կամ լեռնային ցուրտ գոտիներում, տաք մարգերում:

Կաղամբը սիրում և թափանցիկ, սննդանյութով հարուստ, բերրի հողեր: Ծանր հողերում կաղամբ կարելի չէ մշակել միայն գոմաղբով լավ պարարացնելուց հետո: Կաղամբի դաշտը պարարացնում են գոմաղբով, հեկտարին տալով 40—80 տոննի չափով: Այդպես հողերում գոմաղբին կարելի չէ ավելացնել հանքային

պարարտանյութեր, իսկ սննդանյութերով հարուստ լավ հողերում գոմաղբը հնարավոր է լիովին փոխարինել հանքային պարարտանյութերով: Այսպես, թե այնպես, պետք է լավ հիշել, վոր առանց պարարտացման կաղամբ մշակել չի կարելի:

Հանքային պարարտանյութերից կաղամբին պետք է տալ ցինամիդ (կիրաղոտ), ամոնիում-սուլֆատ և սելիտրա՝ վորպես աղոտական պարարտանյութ, վորպես ֆոսֆորական պարարտանյութ՝ սուպերֆոսֆատը, իսկ վորպես կալիոնական պարարտանյութ կալիումի 30—40% աղ կամ սիլվիտ:

Փորձերը ցույց են տալիս, վոր վեր հողերում կաղամբի պարարտացման համար մեկ հեկտարին պետք է վերցնել հանքային պարարտանյութերի հետևյալ քանակը.

1. Ցինամիդ (կիրաղոտ)	300—350 կիլոգրամ
2. Սուպերֆոսֆատ	300—350 »
3. Կալիումի 40% աղ	250—350 »

Կալիոնական պարարտանյութ մեր շատ հողերին կարելի չէ չտալ, վորովհետև մեր հողերը կալիումինով հարուստ են:

Ցերբ հանքային պարարտացումը տրվում է որգանական պարարտանյութերի հետ միասին, պետք է վերցնել թե մեկը և թե մյուսը՝ նորմայի կեսի չափով:

Կաղամբի համար, վորպես որգանական պարարտանյութ գործ են ածում բացի գոմաղբից, խառնաղբը, փողոցների և տների զրբիլը գործարանային զանազան թափֆուկներ, մարդու կղկղանք և այլն: Սրանց նորման է՝ հեկտարին 40—50 տոնն:

Հանքային պարարտանյութերը, տրվում են զարնանը սածիլելուց 7—10 օր առաջ և փոյլսով խառնում հողի հետ:

Որգանական պարարտանյութեր գոմաղբը, կոմպոստը և այլն վաղահաս կաղամբի համար պետք է տալ անպայման աշնանից, աշնան հերկի ժամանակ, վորպեսզի վաղ զարնանը կաղամբի սածիլը տնկելիս այն հողում լինի կիսաքայքայված վիճակում, և պատրաստի սննդանյութեր մատակարարի վաղ սածիլներին:

Միջին և ուշահաս կաղամբների համար ել ցանկալի չէ, վոր որգանական պարարտանյութերը տրվեն աշնանից: Սակայն, յեթե տնտեսության հնարավորությունները թույլ չեն տալիս այդ անելու, կարելի չէ պարարտացումը կատարել վաղ զարնանը:

Հողի մեալությունը—Կաղամբի համար հերկ պետք է անել աշնանը՝ 18—20 սանտիմետր խորությամբ:

Աշնանավարը, ինչպես վերն ասացինք, ունի հետևյալ դրական կողմերը. նա նպաստում է խոնավության կուտակմանը,

ստեղծում և հողմնաճարման համար նպաստավոր պայմաններ և զալքարի միջոց հանդիսանում հիվանդությունների ու վնասատուների դեմ:

Աշնան հերկած հողը վաղ դարնանը պետք և փոցխել վորջան կարելի չէ՝ շուտ և կարճ ժամանակամիջոցում, վորպեսզի հողերը չչորանան: Յեթե աշնանավարը կանոնավոր և արված, կարիք չկա գութաններով կամ առհասարակ շրջող մեքենաներով դարնանը կրկնահերկ անել, հարկավոր և միայն հողը մակերեսորեն մշակել փխրեցնող մեքենաներով, զսպանակավոր փոցխերով, կուլտիվատորով, բազմախոփանի թեթև յերեսավարներով, ափսեավոր փոցխերով և այլն:

Յեթե միջահաս և ուշահաս կաղամբների համար հողը աշնանից հերկված և, բայց պարարտացված չե, պետք և վաղ դարնանը որգանական պարարտանյութը ցրելուց հետո հողը հերկել 12—15 սանտիմետր խորությամբ, իսկ ցանքից առաջ փոցխել միայն:

Յեթե վորեն պատճառներով աշնան հերկ չի կատարված, այդ դեպքում դարնանավարը պետք և կատարել վորջան կարելի չէ վաղ և անմիջապես փոցխել, վոր հողը չչորանա:

Կաղամբը սածիլում են հարթ, յերկար մարզերում, և վոչ թե թուճերի վրա: Սածիլում են կամ մեքենայով, կամ մեքենայի բացակայության դեպքում, ձեռքով: Սածիլները պետք և տնկել հետևյալ հեռավորությունների վրա.

1. Վաղահաս կաղամբը—շարքը-շարքից 50—60 սանտիմ հեռ. բույսը-բույսից 35—40 » »
2. Միջահաս կաղամբը—շարքը շարքից 60—70 » » բույսը-բույսից 50—60 » »
3. Ուշահաս կաղամբը—շարքը-շարքից 70—80 » » բույսը-բույսից 60—70 » »

Այս հաշվով մեկ հեկտարին կախանջվի սածիլ՝

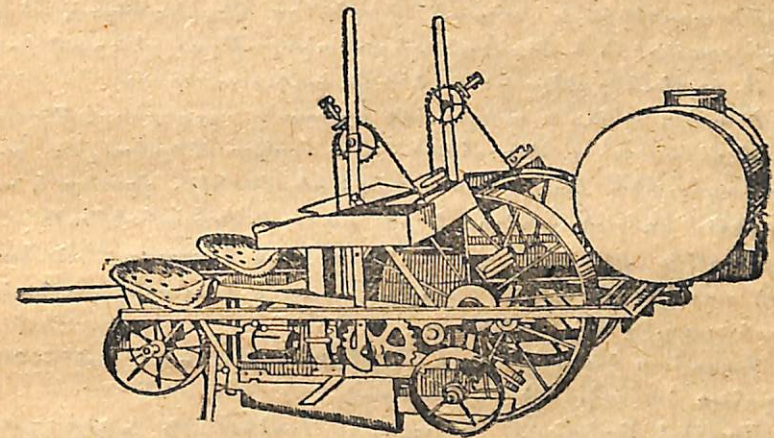
Վաղահաս կաղամբ	30—40.000 հատ
Միջին հասունության	20—24.000 »
Ուշահաս	18—20.000 »

Կաղամբը պիտի սածիլել «քեշը» լեկած հողում, չոր հողերում սածիլ տնկել չի կարելի: Վաղահաս կաղամբների համար այս բանը հեշտ և լուծվում, վարովհետև վաղ դարնանը խոնավություն շատ և լինում և հողը միշտ ել «քեշ» վիճակում և լինում: Յեթե հողը չոր և, անհրաժեշտ և 2—5 որ առաջ ջրել և ապա յերբ քեշը կզա, տնկել: Սածիլ տնկելու աշխատանքը կատարվում և

բերեալայով, ամեն մի բրիգադում պետք և լինեն փոսփորողներ, սածիլ բերողներ, սածիլ գցողներ, սածիլ տնկողներ և ջրողներ: Մեկ հեկտար սածիլ տնկելու համար անհրաժեշտ և 14—16 բանվոր:

Լավ սածիլը պետք և լինի կարճ, հաստ ու մուգ-կանաչադույն և ունենա լավ զարգացած, փնջած և արմատներ, վորոնց վրայի հողը չպետք և թափված լինի:

Սածիլը պետք և տնկել վաղ առավոտյան՝ մինչև ժամը 10—11-ը և յերեկոյան ժամը 4-ից հետո, իսկ ամպամած որերին՝ կարելի չէ տնկել ամբողջ օրվա ընթացքում: Սածիլը պետք և

Նկ. 8. «Բրաուերի» սխեմայի սածիլ տնկող մեքենա:

տնկել խորը, ամուր սեղմել նրա կողքի հողը, սակայն պետք և նայել, վոր աճման կոճը, կամ ինչպես առում են՝ սածիլի «սիբտը» հողով ծածկված չլինի:

Տնկելուց հետո անմիջապես պետք և ջրել: Այնուհետև, չոր պայմաններում, կարիք և զգացվում տնկած սածիլը 2—3 օրից հետո նորից ջրել, իսկ խոնավ պայմաններում այդ կարիքը չի զգացվում: Յեթե տնկած սածիլների 10⁰/₁₀-ից ավելին չի կաշում, առում են լրացուցիչ սածիլում՝ առաջին 10 օրվա ընթացքում:

Սածիլը կպչելուց հետո, հետագա խնամքը հողի փխրեցումն է: Առաջին անգամ փխրացնում են, սովորաբար, սածիլը կպչելուց 10—15 օր հետո: Այնուհետև ըստ կարիքի, նախած հողի

կազմութեանը, յեթե հողը կալալին եւ և ուժեղ կերպով կեղեւ-
կալում եւ, փխրեցումը կատարում են ավելի հաճախ:

Պետք է փխրեցնել ջրելուց հետո, յերբ հողը «քելի» յե դա-
լիս: Դրանով մենք նպաստում ենք խոնավութեան պահպանմանը
և ողի՝ հողի մեջ թափանցելուն: Ծանր հողերում փխրեցումը կա-
ղամբի մշակութեան դործում վճռական դեր է խաղում, վորովհե-
տե փոշ փութը և թափանցիկ հողում կաղամբը աճել չի կարող:
Փխրեցումից բացի, նաև քաղհանում են, ալսինքն՝ մոլախոտերը
վոչնչացնում, շատ հաճախ փխրեցման և քաղհանի աշխատանք-
ները կատարվում են միաժամանակ, բայց լինում են գեպքեր,
յերբ մոլախոտեր չեն լինում, բայց փխրեցնելը կատարել անհրա-
ժեշտ է լինում: Թե քաղհանը և թե փխրեցումը կատարում են
կուլտիվատորներով և հատուկ փխրեցնող մեքենաներով, իսկ
կուլտիվատորների և մեքենաների բացակայութեան դեպքում կա-
րելի յե քաղհանել փխրեցնել ձեռքի հողուրադներով:

Իհարկե, պետք է ժնպայման աշխատել այս դործողութուն-
ները մեքենայացնել, վորովհետեւ դրա համար մենք արդեն ու-
նենք բազմաթիվ կատարելագործված մեքենաներ, վորոնք և ա-
րագացնում են աշխատանքը և քիչ բանուժ են պահանջում:

Առաջին փխրեցումից 10—15 ուր անց կատարում են կա-
ղամբի առաջին բուլղիցը: Բուլղիցը պետք է կատարել նույնպես
հատուկ բուլղից մեքենաներով:

Վաղահաս կաղամբի բուլղը լցնում են 1 անգամ, իսկ միջին
և ուշահաս կաղամբինը՝ 2—3 անգամ:

Որանով վերջանում է կաղամբի մշակութեան տեխնիկան:
Շատ տեղերում կաղամբի մշակութեան ժամանակ կտրում են
նրա ներքևի տերևները՝ գլուխ կապիւլուց առաջ, կարծելով, վոր
դա կնպաստի գլուխ կապելուն, բայց դա ճիշտ չէ: Կաղամբի ներ-
քևի տերևները կարիք չկա կտրելու, դա կարելի յե անել միայն
այն դեպքում, յերբ կաղամբի գլուխը հասել է և պետք է այն
քաղել, սակայն տնտեսութեան պայմանները ստիպում են փոքր
ինչ սպասել և, վորպեսզի, հասած կաղամբի գլուխը չպատվի,
կտրում են նրա ներքևի տերևները: Այսպիսով կանգնեցնում են
կաղամբի հետագա աճեցողութեանը և ճաքելու առաջն առնում:

Վաղահաս կաղամբը—քաղում են 2—3 նվազ, նկատի ունե-
նալով նրա փոշ միաժամանակ հասունանալը: Բերքահավաքն ըս-
կավում է հունիսի յերկրորդ կեսերից և վերջանում ոգոստոսի առա-
ջին կեսերին:

Ուշահաս և միջահաս կաղամբները հավաքվում են միան-
գամից:

Բերքահավաքից առաջ պետք է նախապատրաստել անհրա-
ժեշտ փոխադրական միջոցները և տարան այն հաշվով, վոր քա-
ղած կաղամբը նույն ուրը տնտեսութեանից փոխադրվի: Հաճա-
ռակ դեպքում քաղած կաղամբի կուլտերը պետք է ծածկել տե-
րևներով, դուրըրիացման և չորացման առաջն առնելու նպատա-
կով:

Կաղամբը քաղում են մեծ դանակներով կամ ցակատներով,
գլուխը կտրում են հենց կոթունի տակից այնպես, վոր գլխի հետ
կտրվեն աշխատավոր տերևները: Գլխի մաքրումը աշխատավոր
տերևներից պետք է կատարել վորոշ տեղերում,—քաղած կա-
ղամբը հավաքում են միջանի տեղերում և այդ տեղ ել մաքրում
աշխատավոր տերևներից, վորպեսզի կտրած տերևներն ամբողջ
դաշտում ցրված չլինեն և հեշտ լինի նրանց փոխադրումը դեպի
սիլոսի հորերը, կամ անասուններին կերակրելու վայրերը, կամ
լեթե սիլոսացման տեղը մոտ է՝ ավելի լավ է ամբողջ կաղամբը,
առանց մաքրելու, փոխադրել այնտեղ և ապա մաքրել, վորովհե-
տե փոխադրել միաժամանակ պաշտպանում է կաղամբի գլուխները
ջարդվելուց և կեղտոտվելուց:

Ուշահաս կաղամբը քաղելուց հետո նույնպես պետք է նույն
որը դաշտից փոխալրել, հակառակ դեպքում պետք է տերևներով
լավ ծածկել, վորպեսզի չցրտահարվի և դիմանա մինչև մաքրելը:

Բերքահավաքից և տերևները սիլոսելու համար հավաքելուց
հետո, պետք է դաշտից հավաքել ու հեռացնել բոլոր հիվանդ տե-
րևների և աբմատների մնացորդները, այրել և անմիջապես աշնան
հերկ անել: Իսկ վաղահաս կաղամբից ազատված դաշտը պետք է
ոգտագործել աշնան կանաչեղեններ, կանաչ սոխ, կաբաչկի, սպա-
նաղ և այլ կարճ վեգետացիա ունեցող բույսերի ցանքի համար:

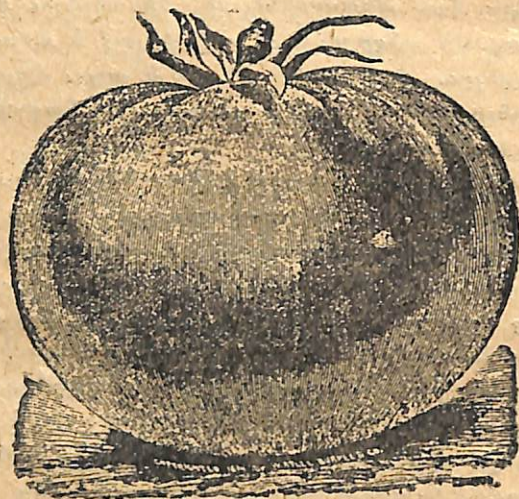
Կաղամբի հիվանդութեանների և վնասատուների դեմ ժամանա-
կին պայքար մղել՝ ՈՒՎ-ի մասնագետների ղեկավարութեամբ ու
տված ցուցմունքներով:

ՏՈՄԱՏԻ (ՊԱՄԻԴՈՐԻ) ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տոմատը մեր դաշտավայրի բանջարանոցների ու պահածո-
ներ պատրաստելու գոնայի հիմնական կուլտուրան է: Կով աճե-
ցողութեան, լրիվ պտղաբերութեան ու բարձր բերքատվութեան
համար նա պահանջում է բարձր ջերմաստիճան, վեգետացիայի

յերկար շրջան և արևադարձային ու ջրային տարածքներում, ստամոքսի մշակութունն անհրաժեշտ է տարածել մեր արդյունաբերական և խոշորագույն կենտրոնների ու մեծ քաղաքների բոլոր զոնաներում, վերականգնողական պայմաններում, իբրև վիտամինների հարուստ և սննդամթերք բանջար, մեծ տեղ պետք է զբաղի բանվորական մասնակցության գործում: Իհարկե, նախաընտանյան և մանավանդ լեռնային գոտում ստամոքսի ախտերի հաջողութեամբ չի կարելի մշակել, ինչպես դաշտավայրում, բայց և այնպես նրա մշակութունը պետք է առանձնապես ակտիվացնենք:

Նկատի ունենալով, վեր ստամոքսի մշակութունը գլխավորապես կենտրոնացած է դաշտային գոտում, կանգ առնենք նրա մշակության տեխնիկայի վրա՝ դաշտավայրի պայմաններում: Պարզորեն ունի բազմաթիվ փոփոխականներ (սորտեր), վերոնշյալ տարբեր հատկություններ ունենալով կարող են ծառայել այս

Նկ 9. Տոմատ Երվանի

կամ այն նպատակին: Ըստ հասունության պայմանները նույնպես բաժանվում է 3 խմբի՝ վաղահաս, միջահաս և ուշահաս: Մեր պայմաններում մշակվող փոփոխականներից անհրաժեշտ է նշել տարածված հետևյալ փոփոխականները:

1. Երվանի վաղահաս կամ սպարտ Երվանի. — Վաղահաս փոփոխակ է, բերքատվությունը բարձր, բավական խոշոր, կլոր կամ

կլոր-տափակավուն, վառ կարմիր գույնի, մսալի և համեղ պտուղներով: Առաջին պտուղը հասնում է ցանքից 100—110 օրում: Այս փոփոխակի բացասական կողմն այն է, վեր պտուղները հասնելուց հետո պտղակոթունի մոտից շատ շուտով ճաքճքում է և հեշտութեամբ հիվանդանում սնկային հիվանդություններով: Մեզ մոտ այս փոփոխակը շատ տարածված է:

2. Վաղահասների քաղավոր. — Այս փոփոխակը նույնպես վաղահաս է, հասնում է Երվանի հետ միասին, ունի քիչ շերտավոր խոշոր վառ կարմիր գույնի մսալի պտուղներ: Դիմացկուն է հիվանդություններին: Մեզ մոտ նույնպես տարածված է:

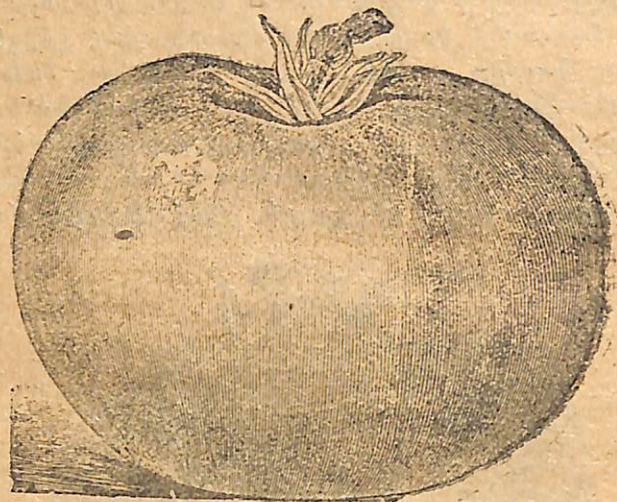
3. Յուվի. — Շատ լավ բերքատու, բարձր վորակի, գեղեցիկ պտուղներով փոփոխակ է, պատկանում է ուշահասների խմբին: Ունի փաթեթման, լավ դարձացած թափ: Պտուղը մսալի չէ

Նկ 10. Տոմատ «Յուվի»:

շատ համեղ և չի ճաքճքում: Պահածո արդյունաբերության համար լավագույն փոփոխականներից մեկն է շնորհիվ իր խոշոր, մսալի պտուղների և բարձր բերքատվության: Մեզ մոտ շատ լավ է աճում: Յուվիլը մեր բանջարեղենի հիմնական շրջաններում առաջնակարգ տեղերից մեկը պետք է զբաղի:

Շուկայի հրաշալիք.— Մա լել մեզ մոտ տարածված փոփոխակ
 է, պատկանում է ուշահասներին խմբին: Լավ, փարթամ աճել
 սորոտ է, տալիս է խոշոր, կլոր, գեղեցիկ, համեղ մսալի պտուղ-
 ներ, բերքատվությունը շատ բարձր է, մեզ մոտ մեծ չափով
 մշակվում է Նոր-Կողբ գյուղում, և տալիս է չափազանց լավ ար-
 դյունք: Արժանի չէ մեծ ուշադրության և տարածման տոմատա-
 ցած շրջաններում:

Նկ. 11. Տոմատ—«Շուկայի հրաշալիք»:

5. Ջոն-բեր.— Համեմատաբար նոր սորոտ է, և շնորհիվ իր
 լավ հատկությունների ուշադրության արժանի: Մեզ մոտ փորձ-
 ված է և շատ լավ արդյունք է տալիս: Ունի խոշոր, կլոր, կամ
 կլոր-տափակավուն, կողքերից քիչ սեղմված վառ-կարմիր գույնի
 բավականի մսալի և համեղ պտուղներ: Արդյունաբերական լավ
 սորոտ է:

Այս բոլոր փոփոխակներն ել կլիմայական համապատասխան
 պայմաններում և կանոնավոր մշակութային դեպքում ապահովում
 են բարձր բերքատվություն:

Այս փոփոխակների սերմերը կարելի չէ ստանալ Սայուզսե-
 մենափողից:

Տոմատը կարելի չէ մշակել տարբեր հողերում, սակայն բարձր
 բերք ստացվում է թափանցիկ, լավ տաքացող, սննդանյութ-
 թերով հարուստ և մուխոտներից ազատ հողերում: Կավաժավազային

հարուստ հողերում էլ տոմատը լավ բերք է տալիս: Ավազա-կազային
 և աղազային հողերում տոմատը թեև տալիս է քիչ բերք, սա-
 կայն շուտ է հասցնում: Ցանձաշրջանառություն մեջ տոմատը
 դասավորում են թարմ պարարտացումից հետո, յերկրորդ տա-
 րում: Տոմատ չի կարելի մշակել կարտոֆիլից հետո, վորովհետև
 յերկու կուլտուրաներն ել ունեն սնկային միկոնույն հիվանդու-
 թյունները: Շատ հարուստ սեահողերում, յնչպես և թարմ պա-
 րարտացումից անմիջապես հետո տոմատը հուսանում է, փարթա-
 մանում և քիչ պտուղ տալիս: Մննդանյութերով աղքատ հողերում
 տոմատը պարարտացում են փոած գոմաղբով կամ կոմպոստով՝
 հեկտարին տալով 30—40 տոննի չափով, կամ հանքային պարար-
 տանյութերով՝ հետևյալ քանակով մեկ հեկտարին.

1. Ցիանամիդ (կիրազոտ) 200—300 կիլոգրամ.
2. Սուպերֆոսֆատ 350—450 կիլոգրամ.

Տոմատի հողը պետք է վարել աշնանից 18—20 սախիմ.
 խորությունը, իսկ գարնանը փխրեցնել զսպանակավոր կամ գիգ-
 ղազ փոցխերով, բազմախոփանի յերեսավարներով, կուլտիվատոր-
 ներով և այլ փխրեցնող մեքենաներով: Վատ մշակված, կոշտատ
 հողերում յեթե աշնանավարը լավ չի տրված, ապա գարնան կըրկ-
 նահերկն անհրաժեշտ է: Դոմաղբով պարարտացնելու դեպքում
 ցանկալի չէ գոմաղբ տալ աշնանից, յեթե այդ չի հաջողվում ժա-
 մանակին կատարել, այդ դեպքում վաղ գարնանը փոցխում են
 աշնանահերկը, փոած գոմաղբը կամ կոմպոստը վրան ցրում
 էրկնահերկ անում և պարարտանյութը 10—13 սանտ. խորու-
 թյամբ հողի տակը տալիս:

Հանքային պարարտանյութերը տալիս են գարնանը, սածի-
 լումից 7—10 սր առաջ:

Տոմատի սածիլներ պատրաստվում են թե ջերմոցներում,
 թե բաց սածիլանոցներում: Ջերմոցներում սածիլներ պատրաս-
 տում են տոմատի վաղ բերք ստանալու համար, իսկ ուշահասները
 կարելի չէ ցանել բաց սածիլանոցներում: Սակայն պետք է ասել,
 վոր նախալեռնային և յեռնային գոտիներում տոմատի բոլոր սա-
 ծիլները պետք է աշխատել ստանալ ջերմոցներում, վորովհետև
 բացթիթյա սածիլանոցներից ստացած բույսերը ուշ են պտղա-
 բերում և շատ քիչ բերք են տալիս: Դաշտավայրում ել անհրա-
 ժեշտ է, վորքան հնարավոր է, շատ սածիլներ ստանալ ջերմոց-
 ներում և տաք մարգերում. դրանով մենք յերկարացնում ենք
 բերքատվության շրջանը և բարձրացնում բերքի քանակը:

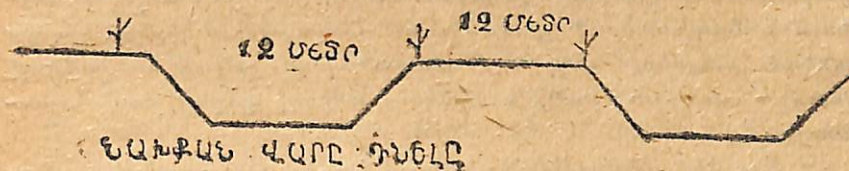
Սածիլը ջերմոցում պետք է մեծացնել ախպես, վոր դաշտ

դուրս բերելիս նա ունենա 4—6 լավ դարգացած վարթամ տե-
րեններ, լինի կարճ, հաստ և մուգ կապտակաճաղով, սովորա-
գրեսի պայմաններին: Սաժիլը միջին դեպքում ծաղկած չպիտք և
լինի: Ինչպես դուրս բերելուց առաջ սաժիլը պետք և լավ ջրել:
Վորպեսզի այն դուրս դահողով և արմատները մերկացած չլինեն:
սաժիլի արմատները վրայի հողը չպետք և թափ տալ: Սաժիլ դաշտ
պետք և դուրս բերել դարնան ցրտահարության վախը իսպառ-
անցնելուց հետո, վորովհետև տոժատը պահանջում և բարձր ջեր-
մատիճան և 12 աստ.-ից ցած ջերմատիճանում նրա աճեցողու-
թյունը կանգ և աճում: Յեթև դաշտ դուրս բերած սաժիլը յեր-
կար ժամանակ՝ 10—15 որ մնա այգավիսի ցածր ջերմատիճանի
տակ, հետագայում այդ հանգամանքը կանգրադառնա նրա ամ-
բողջ զարգացման և պտղաբերության վրա:

Տոժատ մշակում են տարբեր ձևերով, թուփերի վրա, դե-
նատարած, պառկեցրած և փայտերի ու լարերի վրա բարձրաց-
րած: Կլիմայական և հողային պայմաններին նայած պետք և ըն-
դունել մշակութային այն ձևը, վորը հնարավորություն կտա մաք-
սիմալ չափերով մեքենայացման լենթարկել մշակութային բոլոր
պրոցեսները: Մեր դաշտավայրում, ջրովի պայմաններում, բա-
ցառապես ընդունված և թուփերի վրա պառկեցրած սիստեմը,
վոր մի շարք խոշոր առավելություններ ունի: Սակայն պետք և
ասել, վոր մեզ մոտ մինչև այժմ գոյություն ունեցող մի կողմից
տնկվող կարճ թուփերի սիստեմը պետք և ձևավորել և հարմարեց-
նել մեքենայացման աշխատանքներին: Մեզ մոտ պամիգրի-
դաշտը բաժանում են մի շարք տախտակների՝ 6—8 մետր լայ-
նությամբ և հետո մեկը մյուսից 1,5—2 մետր հեռավորության
վրա թուփեր կաղժում, վորի միայն մի կողմն են տնկում տո-
մատը. պարզ և, վոր այսպիսի պայմաններում աշխատանքի մե-
քենայացում հնարավոր չէ: Թուփերի վրա դեռնատարած պառկեց-
րած սիստեմն ունի այն առավելությունները, վոր ջրելու ժա-
մանակ տոժատը, թուփի վրա գտնվելով, չի թրջվում, չի խոնա-
վանում, չի նեխում և զերծ և մնում սնկային հիվանդություն-
ներից, միաժամանակ զետնի վրա գտնվելով, նա տվելի տ ք
պայմաններում և լինում, քան փայտի վրա բորձրացած, ափիլի
շուտ և ծաղկում և ափիլի շուտ և կարմրում:

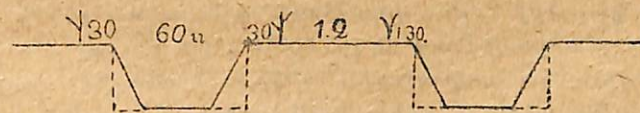
Դիտահետադուրսական աշխատանքները ցույց են ափել, վոր
տոժատի մշակությունը դաշտավայրի և նախալեռնային գոտու

ջրովի պայմաններում պետք և առնել յերկար, 200—300 մետր
յերկարություն ունեցող թուփերի վրա և սաժիլը տնկել թուփի
յերկու կողմերում: Դրա համար թուփերը քաշում են այնպես, վոր
թուփի լայնությունը լինի 1,2—1,4 մետր, իսկ առունների լայնու-
թյունը սկզբում լինի 1 մետր 20 սանտ., վորպեսզի առունների մեջ
հողի պաշար մնա հետագայում վոր ղնելու համար: Վերջում, յերբ
վար ղնելու համար առվի տմն կողմից 30 սանտիմ չող կվերցվի
առվի լայնությունը կմնա 60 սանտիմետր:

Նկ. 12 ա.

Այս ձևի մշակությունը դեպքում թուփեր կաղելու աշխա-
տանքը կարելի չէ մեքենայացման լենթարկել հետևյալ ձևով.
տրակտորի հետևից կաղում են մեծ յերկու լայն թևեր ունեցող
բուլլից մեքենա, վորը մի ուղղությամբ գնալով հողը շուտ և

Նկ. 12. բ.

առլիս յերկու կողմը և բացում 1,2 մետր լայն առու, յետ դալիս
նա հողը շուտ և տալիս մյուս կողմը և այդպիսով, առաջացնում
թուփեր ու առուններ: Այդ նույն աշխատանքը տրակտորի բացա-
կալություն դեպքում կարելի չէ կատարել ձիու գութանով կամ
բուլլիցով: Այս դեպքում, իհարկե, աշխատանքն ափիլի դանդաղ
և ընթանում, բայց ափիլի արագ, քան ձևերի մարկոսով:

Այս ձևի մշակությունն ունի այն առավելությունը, վոր
հետագա բոլոր աշխատանքները կարելի չէ տնկել սաժիլ տնկող «Բրա-

ուներին» տիպի յերկարքանի մեքենայով, վորի անիվները կգնան յերկու հարևան թումբերի մեջտեղով, իսկ անկող մասերը՝ ուղիղ առվի յեզերքով, և միանգամից կտնկեն սածիլներ առվի յերկու կողմում: Վերադառնալիս մեքենան սածիլներ կտնկի մյուս յերկու կողմում: Վար դնելը նույնպես կկատարվի բուզլից մեքենայով, վորը կգնա ջրառույի միջով և հողը շուռ կտա առվի յերկու կողմը և այսպիսով կկատարի բուզլիցը կամ վար դնելը: Պամիզորի մշակման այս ձևն ունի նաև այն առավելությունը, վոր ամբողջ թումբը ջուր ստանալով կողից՝ չի կեղևակալում, քիչ ջուր և գոլորշիացնում և մոխրոտերով չի ծածկվում: Հետագայում յերկու կողմից տնկած բույսերը փաթթամ դարգանալով, լցնում են ամբողջ թումբի տարածությունը և ծածկում ամբողջ դաշտը բացի առուներից:

Այս ձևի մշակութայն դեպքում կարիք չկա բոլորովին բճատում կատարել, վորովհետև մեր կլիմայական պայմաններում տոմատի վեգետացիայի համար ունենք 5—6 ամիս և առանց բճատելու նա կարողանում և լրիվ պտղաբերել: Ինչ վերաբերում և նախալեռնային գոտուն, այնտեղ անհրաժեշտ և թիթև բճատում կատարել և թողնել 4—5 ցողուն, իսկ լեռնային գոտում՝ անպայման պետք և ուժեղ բճատում կատարել և վերամշակել փայտերի վրա՝ 1—2 ցողունով: Լեռնային գոտիներում մշակութայնը տառնում են փայտերի վրա, վորովհետև քայտեղ անձրևներ շատ են գալիս, հողը միշտ խոնավ և լինում և յիթե բույսը պտղած լինի հողի վրա, նա ամբողջովին կնեխի: Լեռնային գոտիներում մշակութայնը պետք և տանել 1—2 ցողունով, վորովհետև կլիմայի ցրտություն և վեգետացիոն շրջանի կարճության հետևանքով, տոմատն առանց բճատման իր պտուղները չի հասցնում, քիչ պտուղ և տալիս:

Փայտերի վրա մշակութայնն ունի ընդհանրապես այն բացասական կողմերը, վոր շատ թանկ և նստում, վորովհետև ցիցեր խփելը, բույսերը կապելը, բճատելը և այլն կատարվում և ձեռքով և մեծ քանակությամբ բանուժ պահանջում: Ուրեմն՝ մեզ մոտ տոմատի մշակութայն հիմնական ձևը պետք և ընդունել յերկար թումբերի յերկու կողմում տնկելու ձևը: Թումբի լայնությունը, ինչպես ասացինք, պետք և վերցնել 1,2—1,4 մետր իսկ բույսը բույսից պետք և տնկել 40—50 սանտիմետրի վրա: Այս խորությունը տնկելիս մեկ հեկտարին գնում և մոտ 20.000 սածիլ:

Փայտերի վրա մշակելիս տոմատը տնկում են շաքար-շաքարից

50—60 սանտիմ. և բույսը բույսից 50—60 սանտիմ. հեռավորությամբ, այս դեպքում մեկ հեկտարին գնում և 28.000 սածիլ:

Թումբային սխեմայում մեկ կողմից միայն տնկելիս մեկ հեկտարին գնում և 12—14.000 սածիլ (ձեռնառու չե, վորովհետև բերքը ցածր և լինում): Ինչ ձևի մշակութայն և ընդունենք հետագայում պահանջվելու լին հետևյալ աշխատանքները.—

Սածիլը պետք և տնկել վաղ առավոտյան կամ յերեկոյան: Սածիլը տնկել «քեշը» յեկած հողում ավելի խորը, քան նա յեղել և սածիլանոցում: Վորքան խոր տնկենք, այնքան լավ, վորովհետև տոմատի ցողունը հողով ծածկվելիս առաջացնում և յերկրորդական արմատներ և ուժեղացնում բույսի սննդառությունը: Սածիլը տնկելուց ամիջապես հետո պետք և ջրել, սակայն ջուրը չպետք և շատ բարձրացնել և կցողուններին հասցնել ջրային պայմաններում, 3—4 օր հետո սածիլը նորից պետք և ջրել և այնուհետև 15—18 օր, նայած յեղանակներին, չպիտի ջրել, վորպեսզի սածիլն ամրացնի և խորացնի իր արմատային սխեմայում: Այնուհետև պետք և տալ յերկրորդ ջուրը և քեշը դալուց հետո բուզլից անել, կամ ինչպես ընդունված և ասել՝ «վարը դնել»: Վար դնելուց առաջ դաշտը պիտի քաղհանել բույսերի ցողունների մոտ ել կեղևակալած, կամ լինչպես ասում են՝ «բողազը» սկզբած չպիտի լինի:

Վարը դնելը մեծ արդյունք և տալիս այն դեպքում, յերբ կատարվում և ժամանակին և հողի «քեշը» վիճակում: Քեշը թումբ և անժամանակ դրած վարն իր նպատակին չի հասնում: Վարը պետք և դնել տոմատը ծաղկելուց առաջ: Փայտերի վրա մշակելու դեպքում բուզլից և փխրեցում և կատարվում:

Հետագա խնամքն և քաղհանը, փխրեցումը և ջրելը: Քաղհանը պետք և անել ժամանակին և չթողնել, վոր մոխրոտերը խեղդեն տոմատին: Ուշացրած քաղհանը կորցնում և իր նշանակությունը: Նայած հողին և կլիմայական պայմաններին, մշակութայն ամբողջ ընթացքում անում են 2—3 քաղհան և 2 փխրեցում:

Տոմատը պիտի բճատել ժամանակին, հենց առաջին փխրեցման ժամանակ: Պետք և հետևել, վոր բիճերը չաճեն և չխփեն բույսի սնունդը: Պիտի բճատել բիճերի մատղաջ հասակում, վորպեսզի նրանք կտրվեն ձեռքով և վոչ թե դաճակով:

Տոմատը հեշտությամբ և վարակվում անկալին հիվանդություններով: Նրա առաջն առնելու համար հուլիս ամսից սկսած

անկախ նրանից՝ տոմատը հիվանդ է, թե վոչ, 0,5% բորբոքան հղակով պարբերաբար պիտի կատարել նախազգուշական սրբակումներ:

Պատվոքը սկսում է կարմրել սածիլը դաշտ դուրս բերելուց 2—2 ու կես ամսից հետո: Բերքահավաքից առաջ պետք է միջոցներ ձեռք առնել բերքահավաքը տարալույս և փոխադրական միջոցներով ապահովելու համար: Տոմատի համար ամենալավ տարան վոչ շատ մեծ արկղներն են, փորոնց տալոդուխությունը 16—26 կիլոգրամից ավելի չպիտի լինի:

Արկղները պատրաստում են լավ փայտից, կողքերից արանքներով: Թողնելով: Տոմատը արկղների մեջ դարձում են 3—5 շաբաթից վոչ ավելի: Շատ մեծ արկղների մեջ տոմատը ջարդվում է և փչանում:

Հավաքելու համար ամենալավ տարան դուլիերն են կամ փոքր կողովները: Բերքը հավաքելիս անպայման պետք է տեսակավորել, վորպեսզի առողջ պտուղների հետ ջարդված և հիվանդ պտուղներ չլինեն, պետք է ջուկել նաև խոշոր պտուղները մանրերից և ապա դարձել արկղների մեջ: Բերքահավաքի ժամանակ հիվանդ և նեխած պտուղները վոչ թե պետք է դրել առունների կամ թմբերի մեջ, ալ պետք է հավաքել մի ամանի մեջ, դաշտից դուրս տանել և այրել: Շատ հաճախ անզիտակցաբար նեխած և փտած պտուղները գցում են առունների մեջ, մոռանալով, վոր սընկային հիվանդություն վարակել հասագայում, ջրելու ժամանակ այդ նեխած պտուղից կտարածվի ամբողջ դաշտում և կվարակի առողջ բույսերը: Այսպիսով, սնկային հիվանդությունների տարածման պատճառը շնորհիվ մեր անփութության հաճախ մենք ենք լինում: Պետք է խիստ հեռանել, վոր վոչ մի հիվանդ և նեխած պտուղ չմնա դաշտում, բոլորը պետք է հավաքել, դուրս տանել և այրել:

Հավաքած տոմատը չպետք է թողնել արևի տակ, դրանից նա կթառամի և փոխադրելու համար կանպետքանա: Հավաքած բերքը անմիջապես պետք է փոխադրել ծածկի տակ, տեսակավորել և դարձել արկղների մեջ: Փոխադրական միջոցների պակասության դեպքում հավաքած բերքը պետք է պահել սավեր տեղում: Տոմատը պետք է հավաքել նորմալ հասունացած վիճակում և չթողնել, վոր թփի վրա ճկվի: Պտուղը պետք է լինի կարմիր և ամուր: Հետո ճանապարհ ուղարկելու համար պետք է քաղել կիսահաս վիճակում, ճանապարհին նա կհասնի:

Բերքահավաքը պետք է վերջացնել ցրտահարությունից ա-

ռաջ: Կանաչ մնացած տոմատները կարելի չէ ոգտադրել թթու գնելու համար կամ պահել տաք նկուղներում, վորտեղ նա աստիճանաբար կկարմրի: Բերքահավաքից հետո տոմատի բոլոր մնացորդները, ցողունները և այլն հավաքել և դաշտից դուրս բերել տեղն էլ անմիջապես աշնան հերկ անլ:

ԲԱՐԲԱՆԻ ՅԵՎ ՏԱՔՏԵՂԻ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Այս յերկու կուլտուրաներն էլ զլիավորապես տարածված են մեր դաշտային գոտում, վորովհետև պահանջում են բարձր ջերմություն, չոր ող, արեառատ ուրեր և չերկար վեգետացիոն շրջան: Յերկու կուլտուրայի մշակության տեխնիկան նույնն է, դրա համար տալիս ենք միասին: Այս կուլտուրաները մեղ մոտ՝ Հայաստանում ունեն տնտեսական խոշոր նշանակություն թե վարպես սնունդ և թե վորպես արդյունաբերություն հումուլթ:

Տոմատի հետ միասին սրանք կազմում են պահածո արդյունաբերության բանջարեղենների վերամշակության հիմքը:

Նկ. 13. Բարբան բույսարական

Այսպիսով, այս յերեք կուլտուրաները՝ տոմատը, բարբանը և տաքտեղը հանդիսանում են պահածոյի գործաբանին հուսկացած դոնայի զլիավոր և հիմնական կուլտուրաները:

Գոյություն ունեն տաքտեղի և բարբանի զանազան փո-

փոխակներ, փորոնք սխմանցից զանազանվում են ըստ հասունության և ըստ բերքի քանակի ու փորակի: Բաղրջանի փոփոխակներից մեկ մոտ տաքածված են մեր տեղական յերկար տեսակները և բազմաթիվ կոչված սանձանով տեսակները:

Տաքտեղի փոփոխակներից տաքածված են «բուլգարական քաղցր» փոփոխակը, վորը գնում է գլխավորապես կոնսերվի արդյունաբերության համար և տեղական կծու ու քաղցր տեսակները:

Բարձր բերք ստանալու համար տաքտեղի և բաղրջանի սածիլները պետք է պատրաստել ջերմոցներում կամ տաք մարգեր սածիլանոցներում: Սածիլ կարելի է պատրաստել նաև բացօթյա սածիլանոցներում, բայց այս դեպքում բերքատվությունը յերկար չի լինում: Սածիլելու, ցանքի, խնամքի և դաշտ դուրս բերելու ժամկետները նույնն են, ինչ վոր տոմատի համար՝ թե ջերմոցներում և թե բաց սածիլանոցներում:

Բաղրջանն ու տաքտեղը սիրում են թափանցիկ, պարարտ, լավ տաքացվող կավտավազային հողեր, շատ թեթև և հողերում նրանք հոռանում են և քիչ բերք տալիս: Մեր դաշտավայրի հողերը տաքտեղի և բաղրջանի մշակության համար հարմար են, միայն պետք է լավ պարարտացնել: Տաքտեղին և բաղրջանին իբրև պարարտանյութ պետք է տալ փոսած դոմաղը կամ խառնաղը, զիբիլ հեկտարին 30—40 տոննի չափով, կամ հանքային պարարտանյութեր տոմատի համար նշված նորմաներով:

Պարարտանյութ տալու ժամկետները և ձևը նույնն են, ինչ վոր տոմատի համար:

Հողը պետք է հերկել աշնանից 18—20 սանտիմ. խորությամբ, իսկ վաղ գարնանը փոցխել: Սածիլումից առաջ հողը մշակել լերեսավարներով:

Նկ. 14. Բուլգարական բաղրջան

Նախընտրված Սածիլումից առաջ հողը մշակել լերեսավարներով:

զսպանակավոր փոցխով, կուլտիվատորներով՝ կամ բազմախոփանի դուրբաններով՝ առանց թևի:

Աշնանից լավ չմշակված հողերը կրկնահերկ անել:

Նկ. 15. Տաքտեղ բուլգարական քառակուսի

Տաքտեղը և բաղրջանը մշակվում են հարթ, յերկար մարգերում, շարքը շարքից 60—70 սանտիմ. և բույսը բույսից 40—50 սանտիմ. հեռավորության վրա: Այսպիսով, մեկ հեկտարի համար կպահանջվի 24.000 սածիլ: Պետք է սածիլել «քեղ» եկած հողում՝ առավելագույն մինչև ժամը 10—11 և յերեկոյան լնովին՝ ժամը 4-ից հետո: Սածիլը պետք է տնկել արմատավզից 2 սանտիմետր խորը: Տաքտեղի և բաղրջանի սածիլը պահել խորը չեն տնկում և հետագայում ելբուղը չեն լցնում, վորովհետև

սե և նրանց ցողունը շուտ և փայտանում և հոգով ծածկվելիս ցո-
ղունից արմատներ չի առաջացնում:

Իսկ փնջաձև արմատներ ստանալու համար ջերմոցում սա-
ծիլը անպայման պետք և պիկիրովկայի լենթաբերել:

Նկ. 16. Տաքտեղ կծու «կարդի-
նալի»:

Նկ. 17. Տաքտեղ բուլգարական
յերկար:

Տաքտեղի և բադրջանի ճշա-
կության հիմն աղան պայմաններն
են՝ փխրեցումը և քաղհանը:
Փխրեցումը կարևորագույն աշ-
խատանքներից մեկն և, վորի
հաճախակի և ժամանակին կատա-
րելը ապահովում և տաքտեղի և բադրջանի բարձր բերքը: Փխրե-
ցումը և քաղհանը ամբիջ հաճախ պետք և կատարել անեցողու-
թյան սկզբնական շրջանում, յերբ թե տաքտեղը և թե բադրջանը
շատ դանդաղ են աճում և քաղհանը ուշացնելու դեպքում հեշտու-
թյամբ ծածկվում են մուխտոտերով: Մշակության ամբողջ շրջա-
նում պետք և կատարել 2—3 քաղհան և նույնքան փխրեցում:
Սովորաբար հուլիս ամսից հետո արդեն տաքտեղի և բադրջանի
անեցողությունը շատ արագ և դնում և բույսերը բարձրանալով
ծածկում են ամբողջ դաշտը:

Այդպիսով վերանում և քաղհանի կարիքը:

Բադրջանի և տաքտեղի բերքահավաքը կատարվում և պար-
բերաբար, ըստ պտուղների հասունության:

Բերքահավաքը պետք և կատարել վաղ առավոտյան կամ
յերեկոյան, և հավաքածը անմիջապես փոխադրել դաշտից:

Շոգ ժամանակ հավաքած բադրջանը և տաքտեղը հեշտու-
թյամբ թառամում են և կորցնում են իրենց վորակը:

ԱՐՄԱՏԱՊՏՈՒՂՆԵՐ

Սեղանի գազար.— Մշակ-
վում և համաբույս մեր բոլոր
շրջաններում, սակայն բար-
ձրը վորակի գազար ստա-
նալու համար կլիմայական
ամենալավ պայմաններ ներ-
կայացնում են նախալեռնա-
լին և լեռնալին գոտիները:
Այդ շրջաններում գազարի
մշակությունն ունի անու-
սակաճ խոշոր նշանակու-
թյուն և բունում և ցանքերի
բավական պատկանելի առ-
բուծությունը: Մեր պայ-
մաններում սեղանի գազա-
րի փոփոխակներից ուշա-
դրության արժանի և լավ
արդյունք են տալիս հետև-
յալները. նանտսկի վաղա-
հաս—կիսալեռնալի փոփո-
խակ և:

Նկ. 18. Գազար նանտսկի:

Արմատապտուղը նարնջա-
կարմրագույն և, հարթ, դլա-
նաձև, բութ ծայրով, համա-
բույս թե առանց միջուկի:
Չափազանց համեղ և քաղցր
փոփոխակ և: Արմատիկի
բիշին յերկարությունը 12—15 սմ., իսկ գլխի վերին մասի արա-
մադիժը՝ մոտ 4 սանտիմ: Ունի մաշր տերեւներ՝ արմատի գլխի

մասը հողից դուրս և Հասունանում և ցանքից 100—120 որ հե-
տա: Իբրեւ սեղանի զազար շատ համեղ և և լավ, բայց ձմեռը
դժվար և պահվում:

Շանեհեն.—Նուշնայեւ վաղահաս և կիսաչերկար փոփոխակ և,
Նարնջա-կարմրագույն, արմատիկն կոնաձե, բուխ ծալքով:

Արմատապտուղը ամբողջովին նստած և հողի մեջ, յերբմն
0,5—1 սանտիմ հողից դուրս և լինում: Հողից դուրս գտնվող
մասը կապտա-մանիշակագույն և լինում, ունի լայն միջուկ, ար-
մատիկի յերկարությունը 10—15 սանտիմ և Հասունանում և
115—120 որում: Գնահատելի, համեղ փոփոխակ և, ձմռանը պա-
հելու համար դիմացկուն: Մեր պայմաններում փորձված և և տա-
լիս և լավ արդյունք:

Գերանդա.—Պատկահում և վաղահասների խմբին, արմատիկը
կոնաձե և, կիսաչերկար, բթածալք, Նարնջա-կարմրագույն:

Արմատիկի յերկարությունը 9—20 սանտիմետր և, ամբողջովին
նստած հողում, միայն գլխի մասը 1—1,5 սանտիմետր յեր-
կարությամբ հողից դուրս և գտնվում: Ունի լայն անկյունավոր

Նկ. 19- Գազար զանտենե.

ձևի միջուկ: Համեղ փոփոխակ և, ձմռան համար դիմացկուն: Հա-
սունանում և 115—120 որում:

Վալերիա.—Սա ուշահաս փոփոխակ և, շատ բերքատու, յեր-
կար կոնաձե արմատիկով: Գույնը Նարնջա-կարմրավուն, արմա-
տիկը քաղցր, հարթ մակերեսով, յերկարությունը 20—30 սան-

տիմետր: Գլխի տրամագիծը 4—7 սանտիմ: Գլուխը հողից դուրս
չի գալիս և ունի նույնպես Նարնջա-կարմիր գույն: Միջուկը գե-
ղին և և ունի կլոր ձև: Հասունանում և ցանքից հետո 130—140
որում: Ունի արդյունաբերական խոշոր նշանակություն, ձմռան
պահելու համար չափազանց դիմացկուն և: Շատ
լավ փոփոխակ և լեռնային և նախալեռնային,
գոտիներում մշակելու համար:

Վորոբյովի.—Ռուսական հին փոփոխակ և,
շատ բերքատու, խոշոր, յերկար, կոնաձե, Նա-
րնջա-դեղնագույն արմատիկով, լայն դեղին
միջուկով, մալի և քաղցր: Նույնպես արդյու-
նաբերական նշանակություն ունեցող փոփո-
խակ և, ձմռան պահելու համար լավ դիմաց-
կուն: Արժանի չե ուշադրության լեռնային և
նախալեռնային գոտիներում:

Բացի այս ստանդարտ փոփոխակներից,
մեզ մեռ հայտնի չեն նաև «Լենինականի» և
«Արամուսի» (Կոտայքի) տեղական փոփոխակ-
ները: Սակայն 1932 թ. ապրոբացին ալիս-
տանքները ցույց տվին, վոր «Լենինականի
տեղական» սորտը հանդիսանում և Վալերիայի
և Վորոբյովի սորտերի խառնուրդ, վորի մեջ
մեծ օր-ը վալերյան և:

Գազարը պահանջում և լավ մշակված,
փուխը, թափանցիկ ափսոսաբա, մշակողու-
րից միանգամայն ազատ, հարուստ հոգեր: Գա-
զարի մանր սերմերը ուշ են ծլում, սկզբնական
շրջանում շատ դանդաղ են աճում, այդ պատ-
ճառով ել մոլախոտերով վարակված հողերում
գազարը կանոնավոր զարգանալ չի կարող:
հեշտությամբ ծածկվում և մոլախոտերով և
խեղդվում: Ծանր հողերում գազարը նույն-
պես աճել չի կարող, վորովհետև կարծր հողը սեղմում և արմա-
տիկը և հնարավորություն չի տալիս նրան զարգանալու, այդ
պատճառով ել մշակության համար նոր յուրացվող խամ հողե-
րում գազար մշակել խորհուրդ չի տրվում: Ցանքաշրջանառու-
թյան մեջ գազարի համար ամենալավ տեղը կլինի շարքաների
բույսերից հետո (կազամբ, կարտոֆիլ), վորոնց մշակության մա-

Նկ. 20- Գազար
վալերիա.

մանակ դաշտը մաքրվում է մոլախոտերից, հողն էլ լավ վիճակում է: Գաղարի համար հողը հիմնականում պետք է մշակել աշնանից, վորպեսզի վաղ գարնանը հնարավոր լինի կատարել ցանքը ժամանակին և ոգտագործել հողի մեջ յեղած խոնավությունը: Սակայն այն դեպքում, յերբ գաղարին նախորդում են կարտոֆիլ և ուշահաս կաղամբ, հնարավոր է լինում աշնան հերկ անել ալդ դեպքում հողը պետք է վարել գարնանը: Գաղարի համար հողը պետք է հերկել խորը, վարելաշերտի սմբոջ խորությունը: Աշնանավարի դեպքում վաղ գարնան հողը պետք է միայն փրկարեցնել փոքրով, կուլտիվատորով կամ լեքեսավարներով: Այս բո-որից պարզ է, վոր գաղարի հողն անպայման պետք է լինի լավ մշակված, առանց կոշտերի և մոլախոտերի:

Գաղարը, ինչպես վերն ասացինք, ցանվում է որգանական պարարտացում տալուց 2—3 տարի անց շարժահերկ բույսերից հետո, ուրեմն գաղարը որգանական հատուկ պարարտացման գոմայր, կաճպոտ և այլն) կարիք է զգում, բայց հողը հանքա-լին պարարտանյութերով պետք է պարարտացնել: Բացի աղո-տական և ֆոսֆորական պարարտանյութերից, գաղարին անհրա-ժեշտ է տալ նաև կալիումի աղեր, վորովհետև գաղարը հողից մեծ քանակությամբ կալիում է վերցնում:

Գաղարի մեկ հեկտար ցանքին պետք է տալ՝

1. Ամոնիումսուլֆատ կամ կիրազոտ . . . 250—300 կիլոգր
2. Սուպերֆոսֆատ 300—350 »
3. Սելվինիտ կամ կալիումներ 30% աղ. 300—350 »

Հանքային պարարտանյութեր տալիս են պարարտանյութեր ցրող հատուկ մեքենաներով, իսկ մեքենայի բացակայության դեպքում կարելի չէ ոգտագործել ցորենի սովորական շարժա-ցանները: Այս դեպքում շարժացանի խոփիկները պետք է հանել:

Պարարտանյութերը նախորոք պետք է խառնել և ապա լցնելով շարժացանի մեջ՝ շաղ տալ: Հանքային պարարտանյու-թերը տրվում են ցանքից առաջ, իսկ սելվինիտը ցանկալի չէ տալ աշնանից: Իբրև հանքային պարարտանյութ գաղարի համար կարելի չէ գործածել սովորական մոխիրը, հեկտարին 10—15 ցենտներ չորմալով:

Գաղարի ցանքը կատարում են վաղ գարնանը, ձյունը հալ-չելուց և հողը չորանալուց անմիջապես, հետո, յերբ արդեն ցանք անելը հնարավոր է:

Գաղարը վորքան շատ ցանենք այնքան լավ, վորովհետև հողի մեջ շատ խոնավություն կլինի, իսկ գաղարի սերմերը շատ ուշ են ծլում (14—35 որ) և մեծ քանակությամբ չոր պահան-ջում: Գարնան հերկից անմիջապես հետո պետք է ցանք անել, հակառակ դեպքում հողը կչորանա և սերմերը չեն ծլի, կամ շատ ուշ կծլեն, վորի հետևանքով բերքն ուժեղ չափով կնվազի: Գա-ղարը պետք է ցանել այնպես, վոր նա ծլի առանց ջրելու, հողի խոնավությամբ և անձրևներով, այլապես ջրելուց հետո առա՛ա-ցած կեղևը թույլ չի տա ծիլերին հողից դուրս գալու: Գաղարը պետք է ցանել շարժացան մեքենայով: Մեզ մոտ՝ Հայաստանում առայժմ գաղարի շարժացան ձևը տարածված չէ և գաղարա-ցան հիմնական շրջաններում ցանքը կատարում են ձեռքով: Դա սխալ է, պետք է անմիջապես անցնել գաղարի շարժացան մշա-կության, վորովհետև խորհրդային Միության բոլոր շրջանների կուլյան, վորի հետևանքով ցանելիս հնարավոր է լի-նում աշխատանքները մեքենայացման լենթարկել և բարձր բերք ոտանալ: Խորհրդային Միության այլ շրջաններում ընդունված է գաղարի շարժացանի միաշարժ ձևը, յերբ ցանում են շարժը-շար-ժից 50 սանտիմետր հեռավորության վրա խիտ, իսկ հետո նու-րացնում են և բույսերի արանքում թողնում 4—6 սանտիմետր տարածություն: Այս դեպքում հնարավոր է միջարժային տո-րածությունները մշակել բազմաշարժանի կուլտիվատորներով, վորոնցով մշակում են նաև ճակնդեղի միջարժային տարածու-թյունները:

Ցանում են կամ ցորենի սովորական շարժացանով, նախա-պես խոփերը դնելով համապատասխան հեռավորության վրա կամ արմատապտուղների հատուկ, զլխավորապես ճակնդեղի շար-ժացանով: Ցանելուց առաջ շարժացանը պետք է լավ ստուգել և դնել համապատասխան խորության և խտության վրա:

Փխրուն և մոլախոտերից ազատ հողերում գաղարը կարելի է ցանել ավելի խիտ շարժերով, այն է՝ 15—20 սանտիմ հեռա-վորության վրա, այդ դեպքում կազանջվի մեկ քաղհան ձեռ-քով, նոսրացման հետ միասին, իսկ հետագայում դաշտը ազատ կլինի մոլախոտերից, հողն էլ՝ փխրուն: Գաղարի սերմը ցանում են չոր, հեկտարին 6—10 կիլո, նախ շարժերի հեռավորությամբ: Պետք է ցանել 1 ու կեսից 2 սանտիմ խորությամբ, իսկ շատ թեթև հողերում կարելի է մեկ սանտիմետր ել խոր ցանել: Գա-ղարի սերմերը, ինչպես ասացինք ծլում են գաղաղ 14—35 ո-

բում, վորի հետևանքով հաճախ ստիպված են լինում միջշարքային տարածությունների մշակութունը սկսել նախքան ծիրերի լերևալը, կամ նոր ծածկ ժամանակ: Վորպեսզի ցանած շարքերը լավ նշմարվեն և հնարավորություն տան շարքերի մեջ մեքենան անվնաս կերպով աշխատեցնել— ցանքի ժամանակ գազարի սերմի հետ խառնում են շուտ ծուղ վորևե բանջարի սերմ— սալաթ, բողկ և այլն: Ամռան և վաղ աշնան սեզոնի գազար ունենալու նպատակով, գազար ցանում են ուշ— շնանը (դոնդուրմա) այն հաշվով, վոր ցանած սերմերը չծլեն, մնան հողի մեջ ձյան տակ, մինչև դարուն, և վաղ գարնանը ծլեն:

Գազարի խնամքն է, վոր նա ժամանակին, մաքուր քաղհանվի և հողը պահել խոնավ փխրուն վիճակում: Քաղհանը ուշանալու դեպքում, բերքը կարող է 30—50% պակասել: Միջշարքային տարածությունների փխրեցումը ձիու կամ տրակտորին ամրացրած կուտիվատորներով կատարում են այն ժամանակ, յերբ ցանքի շարքերը սկսում են նշմարվել: Հետագայում փխրեցումը և քաղհանը կատարում են ըստ կարիքի, նայած մուխոտների դարձանալուն և հողի կեղևակալման: Մովորաբար առաջին քաղհանի հետ միասին կատարում են նաև առաջին նոսրացումը, բույսը բույսից թողնելով 4—6 սանտիմետր հեռավորության վրա, յիթի հետագայում գազարը չի նոսրացվելու՝ փնջերով վաճառելու համար, հակառակ դեպքում առաջին նոսրացման ժամանակ բույսը բույսից թողնում են 3—4 սանտիմետրի վրա, իսկ յերկրորդ նոսրացման ժամանակ բույսերը թողնում են 4—6 սանտիմ. հառավորության վրա: Մեքենայաբեր և բանվորական վալերիին կից տնտեսություններում մուխոտներից ազատ, փխրուն և սրննդանյութերով հարուստ հողերում առաջին նոսրացումը կարելի է կատարել սովորական ժամանակից ուշ, վորպեսզի հնարավոր լինի նոսրացրած գազարը ոգտագործել բանմատակարարման համար:

Գազարի զանազան սորտերի բերքահավաքը կատարում են զանազան ժամանակ: Վաղահաս գազարը անմիջական սպառման նպատակով հավաքում են աստիճանաբար, մինչդեռ ուշահաս գազարը հավաքում են աշնանը միանգամից: Այնան բերքը պետք է հավաքել ցրտահարություններից և աշնան անձրևներից առաջ, վորպեսզի գազարը հողից չոր հանվի, մաքրվի և չոր վիճակում լցվի բանջարապահեստը: Գազարը հողից հանում են բզլիցով, գութանով, հատուկ մեքենաներով կամ վերջապես արքրով: Քան-

դած գազարը հավաքում են դալտում՝ մեծ կուտերով և դիշերով ցրտից պահպանելու համար ծածկում տերևներով, այնուհետև տերևներից մաքրում են և իսկ-էյն դաշտից փոխադրում:

Սեղանի ճակնդեղը բանջարանոցային գլխավոր կուլտուրաներից է, այն մշակվում է բոլոր բանջարանոցներում և բոլոր գոտիներում, վորովհետև ճակնդեղը ավելի շատ է գործածվում կերակուրների մեջ, քան գազարը: Շատ բանջարանոցներում ճակնդեղը մշակվում է վորպես յերկրորդական կուլտուրա՝ մաքրերի թուփերի վրա, իսկ վորոշ տեղերում էլ, ճակնդեղին հատկացնում են հատուկ դաշտեր և ցանքաշրջանառության մեջ մտցնում: Ծաղկոցի փոփոխակներից մեզ մոտ տարածված են և ուշադրություն արժանի յեն հետյալները.

1. Յեգիպտական ցափակ շատ վաղահաս, տափակ կամ կլոր տափակավուն փոփոխակ է, մուգ մանիշակա-կարմրավուն գույնի: Արմատապտուղն ունի հարթ մակերես, սկզբում լինում է կլոր, հետագայում աճելով՝ ստանում է տափակ անկյունավոր ձև: Արմատիկը համարյա ամբողջովին հողից դուրս է գտնվում, հողի մեջ գտնվում է միայն խոր գնացող բարակ արմատի ծալքը: Հողից շատ հեշտ է հանվում, ուղղակի ձեռքով քաշելով: Շատ համեղ ճակնդեղ է, հասունանում է 3—3,5 ամսում: Բացասական կողմն այն է, վոր մյուս սորտերի հետ համեմատած քիչ բերք է առաջարկում:

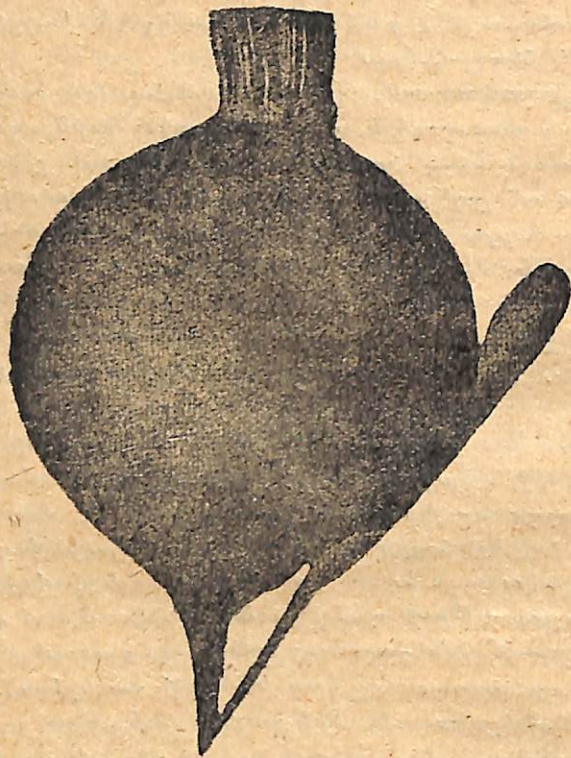
Բուդո.— Այս փոփոխակը ստացված է Մոսկվայի սելեկցիոն կայանում, միջին վաղահաս փոփոխակ է, կլոր, համարյա գնդաձև, մուգ բորդո գույնի մսով: արմատիկը իր ²/₃ մասով գտնվում է հողում, իսկ ¹/₃ հողից դուրս: Արմատապտուղի մաշկի գույնը մուգ մանիշակագույն է: Բավականին մսալի փոփոխակ է, շատ համեղ և ուշադրության արժանի: Հասունանում է 4 ամսում:

Յզլիպա.— Միջին վաղահաս ամերկան ծագում ունեցող փոփոխակ է, արմատապտուղը կլոր է, հարթ մակերեսով, արտաքինից մուգ մանիշակագույն, մսի գույնը դեղնակարմրագույն, բավականին հյութալի միս ունի և բարձր բերք է տալիս: Հասունանում է 4 ամսում:

Երմուրսի յեղար.— Մա հին գերմանական փոփոխակ է, շատ տարածված է, ունի մի շարք լավ հատկություններ: Ուշահաս է, յերկար կոնաձև արմատապտուղով, վորն ամբողջովին գտնվում է հողի մեջ: Մսի գույնը սև կարմրավուն է: Հասունանում է 4—4 ու կես ամսում, ձմռան պահելու համար շատ դիմացկուն է: Բերքա-

տվությունը բարձր է: Բացասական կողմն այն է, վոր խոր հոգի մեջ է գնում և քանդելը դժվար է:

Ճակնդեղի մշակությունը հիմնականում նույնն է, ինչ վոր չաղարինը: Սա նույնպես սիրում է թափանցիկ, փուխը, ավազոտ, հարուստ, մոխրոտերից մաքուր հողեր: Ցանձաշրջանառության մեջ բռնում է նույն տեղը, ինչ վոր գաղարը, այն է՝ թարմ պարարտացումից հետո 2—3-րդ տարին: Որգանական պարարտանյութեր չի պահանջում, լրացուցիչ արվում են միայն հանձարին

Նկ. 21. Ճակնդեղ բույս:

պարարտանյութեր, գաղարի համար առաջարկած նորմաներով: Ցանքի ժամկետները նույնն են, ինչ գաղարինը: Պետք է աշխատել, վորքան կարելի լի, շուտ ցանել: Ցանքը կատարվում է ճակնդեղի հատուկ շարքացանով՝ շարքը-շարքից 50 սանտիմետր հեռավորության վրա: Հետագայում շարքերը պետք է նոսրացնել

և բույսը-բույսից թողնել 12—15 սանտիմետր հեռավորությամբ: Մեկ հեկտարին ցանում են 10—12 կիլո սերմ: Գաղանի, փխրեցման և ջրելու պայմանները նույնն են, ինչ գաղարինը:

Ճակնդեղի հավաքումը կատարվում է կամ ձեռքով, յեթե լեզիպտական տեսակն է և արմատապտուղը բուրավիճ հողից դուրս է, կամ՝ ճակնդեղ քանդող հատուկ մեքենայով:

Գլուխ սոխի մեակուրյունը.— Մոխը մեր բանջարեղենների հիմնական կուլտուրաներից սեկն է: Նա մշակվում է լերկու ձևով՝ գլուխ սոխ և կանաչ սոխ ստանալու համար: Կանաչ սոխի մշակութունը տարածված է բոլոր շրջաններում և տնտեսություններում: Դժվար է արտկերացնել մի բանջարանոց առանց կանաչ սոխի: Վորպես կանաչի՝ սոխը մշակվում է աչալես, ինչպես մյուս կանաչեղենները: Գլուխ սոխի մշակությունը մեղ մոտ կենտրոնացած է գլխավորապես դաշտավայրերում, խաթունարիսի և Ղուրղուղուլու շրջաններում: Խորհրդային Միության կենտրոնական շրջաններում գլուխ սոխը մշակվում է վորպես յեռամյա կուլտուրա, այնտեղ առաջին տարին սոխի սերմը ցանում են շատ խիտ և ստանում փոքրիկ տկուչինի մեծության սոխի գլխիկներ, վորոնք հաջորդ տարին տնկում են և ստանում իսկական գլուխ սոխ, լերբորդ տարին գլուխ սոխը տնկում են սերմ ստանալու համար: Մեղ մոտ՝ Հայաստանում այդ ձևի մշակությունը հայտնի չէ, սակայն այդ ձևը արժե փորձել մեր նախալեռնային և լեռնային գոտիներում գլուխ սոխ ստանալու համար: Մեղ մոտ գլուխ սոխ ստանում են հենց սերմ ցանելու առաջին տարին շնորհիվ այն բանի, վոր մեղ մոտ կլիման տաք է և վեգետացիան շրջանը լերկար: Սոխի մեր փոփոխակները դեռ լավ ուսումնասիրված և նկարագրված չեն, սակայն բոլորին հայտնի յե խաթունարիսի, Ղուրղուղուլու և Լոռվա շրջանում՝ Սաղախուլուի սոխը: Մեր խաթունարիսի սոխն ունի պարսկական ծագում և բերված է Խոյից:

Շատ համեղ, մալի, քաղցր և բերքատու փոփոխակ է: Արմաքին կեղևը մուգ մանիշակա-կարմրավուն է, գլուխը կլոր կամ կլոր-տափակավուն: Լավագույն սոխերից է, սակայն ունի մի բացասական կողմ, վոր ձմռան պահելու համար շատ դժվար է չե շնորհիվ իր չափազանց մալիության: Ղուրղուղուլու սոխը չե շնորհիվ ունի պարսկական ծագում, բայց տարբերվում է նախորդից նրանով, վոր սրտ թրտաքին կեղևը դեղնակարմրավուն է:

Ռուսական սորտերը մեզ մոտ մշակության մեջ առայժմս չկան, դրա համար ել նրանց նկարագրությունը չենք տալիս:

Սոխը սիրում է սրգանական նյութերով հարուստ, թեթև թափանցիկ, միջակ-խոնավության և մոխրոտներից ազատ հողեր: Դրա համար ել ցանքաշրջանառության մեջ նրան տեղավորում են թարմ պարարտացումից հետո՝ 2-րդ, 3-րդ տարում, շարքահերկ բույսերից հետո (կաղամբ, տոմատ, բադըջան և այլն): Սոխ մշակելու համար ծանր կավային հողերը պիտանի չեն, վորովհետև ջրելուց և անձրևներից հետո ուժեղ կերպով կեղևակալում են և հողը ամրացնում, վորով սոխին զրկում են զարգանալու և գլուխ մեծացնել հնարավորությունից: Սոխ մշակելու համար անպետք են նաև խոնավ, բարձր ստորյներկրաջրերով ճահճացած «զինա» հողերը: Որգանական պարարտանյութեր՝ գոմաղբ, խառնաղբ և այլն սոխին պետք է տալ միայն հումուսով աղքատ, կավաժաղային, ավազակավային և կավային հողերում, իսկ կանաչավոր ցանքաշրջանառության դեպքում, յերբ սոխը մշակվում է թարմ կամ լրիվ պարարտացումից 2—3 տարի հետո, որգանական պարարտացման կարիք չկա, պետք է տալ միայն հանքային պարարտանյութեր: Սոխին թարմ գոմաղբ չպետք է տալ: Յեթե սոխը պետք է պարարտացնել որգանական պարարտանյութերով, ապա ավելի լավ է տալ փտած գոմաղբ, կամ կոմպոստ, իսկ թարմ աղբով պարարտացնել նախորդ կուլտուրան: Փռած գոմաղբը, հեկտարին 30—40 տոննի չափով, արվում է դարնան հերկի ժամանակ: Լավ արդյունք է տալիս նաև փտած գոմաղբի և հանքային պարարտանյութերի միաժամանակ տալը՝ այս դեպքում թե մեկը և թե մյուսը վերցվում է կես նորմայի չափով: Ազոտական պարարտանյութից պետք է խուսափել, վորովհետև ազոտի գերակշռության դեպքում սոխը հոռանում է, վեզեռացիալի շրջանը յերկարում, սոխի գլուխը չի հասնում և մնում է «գլալեշ»: Հանքային պարարտանյութերը մեկ հեկտ. տրվում են հետևյալ քանակով՝

Սուպերֆոսֆատ 3,5—4 ցենտներ
Կիրազոտ կամ ամոնիում սուլֆատ . . . 1—1,5 ցենտներ
Սելֆրիտ 3 5—4 ցենտներ
Կալիֆոսֆորական պարարտանյութերի փոխարեն սոխին կարելի է տալ սովորական մոխիր, հեկտարին 10—15 ցենտներ:

Թուրքտեսակի հանքային պարարտանյութերը տրվում են դարնանը հողը մշակելու ժամանակ և փոքրով խառնվում են հողի հետ:

Սոխի համար հողը անպայման պետք է հերկել աշնանից 15—18 սանտիմ. խորությամբ, Վաղ դարնանը, հենց վոր հողը քիչ չորանա և հնարավոր լինի մշակել, կատարում են մակերեսային փխրեցում՝ 10—12 սանտիմետր խորությամբ, և անմիջապես սոխը ցանում: Ցանքը պետք է կատարել, վորքան կարելի յե շուտ, վորպեսզի սոխը ծլի հողի մեջ լեղած խոնավությամբ կամ վաղ դարնան անձրևներից, և ջրելու կարիք չլինի, վորովհետև ջրելու հետևանքով առաջացած կեղևը թոյլ չի տալիս ծիրերին դուրս գալ: Սովորաբար սոխը անտք է ցանել մարտի վերջերին մինչև ապրիլի յերկրորդ կեսը, ուշ ցանած սոխը դժվար է ծլում և ցածր բերք է տալիս: Լավ արդյունք է տալիս նաև սոխի ուշ աշնան ցանքը (դոնդուրմա), յերբ ուշ աշնանը հողը սառելուց առաջ ցանած սերմը չի ծլում, մնում է ձյան տակ և դարնանը, ձյունը հալելուց հետո, յերբ հողի վերի շերտը (3—4 սանտիմետր) տաքանում է, սկսում է ծլել և ալգալիտով լրիվ ոգտագործվում է ձմեռվա ընթացքում հողի մեջ կուտակված խոնավությունը:

Մեզ մոտ սոխը ցանում են շաղաքան և ձեռքով, վորի պատճառով հետագա ամբողջ մշակությունը կատարվում է ձեռքով և մեծ քանակությամբ բանվորական ձեռքեր պահանջում: Անհրաժեշտ է անմիջապես անցնել շարքերով ցանելու ձևին և ցանքը կատարել ցորենի կամ սովորական սոխի հատուկ շարքացաններիով: Սոխը շարքացան անելու դեպքում կարելի է առաջարկել հետևյալ յերեք ձևերը. առաջինը կատարում են սոխի ժապավենաձև շարքացան, ամեն մի ժապավենը 10-շարքից մեկ մետր լայնությամբ, ալգալիտով ժապավենի ամեն մի շարքը շարքից կլինի 10 սանտիմ հեռավորությամբ, իսկ ժապավենների մեջ թողնում են 50—60 սանտիմ լայնություն, փխրեցումը մեքենայով կատարելու համար, իսկ ժապավենի ներսում քաղհանում են ձեռքով՝ նոսրացման հետ միասին: Յերկրորդ ձևը՝ շարքացան-շարքը-շարքից 30—50 սանտիմետր հեռավորության վրա՝ և վերջապես 2—3 գծանի ժապավեն, գծերի մեջ թողնելով 10—15 սանտիմետր, իսկ ժապավենների մեջ 50—60 սանտիմետր հեռավորություն: Ցանել 1—2 սանտիմետր խորությամբ, մեկ հեկտարին ցանելով 24—32 կիլոգրամ սերմ: Նպաստավոր պայմաններում սոխը 8—10 որում ծլում է:

Սոխի խնամքն ե՛ք քաղհանել, փխրեցում և նոսրացումը։ Առաջին նոսրացումը կատարում են այն ժամանակ, յերև սոխը ունենում է 10—12 սանտիմետր յերկարությամբ տերևներ, յերբ նոսրացած սոխը հնարավոր կլինի գործածել վորպես կանաչ սոխ, և բույսերը մեկը մյուսից թողնում են 2—4 սանտիմետր հեռավորության վրա։

Որգանական նյութերով հարուստ հողերում նոսր ցանքի դեպքում յերկրորդ և յերրորդ նոսրացումը կարելի չե չկատարել, իսկ խիտ ցանքի դեպքում անհրաժեշտ է կատարել 2-րդ և 3-րդ նոսրացումները, հանած սոխն ոգտագործելով վորպես կանաչ սոխ։ Ամենամեծ ուշադրությունը պետք է դարձնել քաղհանի և փխրեցումի ժամանակին կատարելու վրա։ Առհասարակ սոխի դաշտը մոլախոտերից միանգամայն ազատ պետք է լինի։ Պետք է քաղհանել ամառվա ընթացքում՝ 3 անգամյց վոչ զակատ։ Միջարքային և միջթապավենային տարածությունների քաղհանը և փխրեցումը պետք է կատարել տրակտորներով կամ ձիու կուլտիվատորներով։

Ջրովի պայմաններում մեծ նշանակություն ունի ջրելու նորման։ Սկզբնական շրջանում սոխը հաճախ և շատ ջրել չի կարելի, պետք է ջրել 15—20 օրը մեկ անգամ, նայած սոխի դրությանը։ Սոխը պետք է ջրել այն ժամանակ, յերբ նրա տերևները մուգ կապտականաչագույն են դառնում։ Շատ ջրելուց սոխը դեղնում է և անպետքանում։

Աճեցողության և տերևների մեծանալու հետ միասին ջրի պահանջը հետզհետե ավելանում է, գլուխ կապելու ժամանակ ավելի հաճախ են ջրում։ Սոխը հասունանում է սեպտեմբերի վերջից սկսած մինչև հոկտեմբերի յերկրորդ կեսը։ Լրիվ հասունացման նշան է, յերբ սոխի տերևները բնականից սկսում են չորանալ, յերբ գլխի պարանոցը, բերդաղը, ինչպես ընդունված է տեսել, լավ սեղմվում է։ Լինում են դեպքեր, յերբ սոխի հասունությունը ձգձգվում է և տերևները չեն չորանում։ Այդպիսի դեպքերում սովորաբար դիմում են արհեստական միջոցների, այն է՝ սոխի տերևները տրորում են, վորպեսզի աճեցողությունը կանգ առնի և գլուխը շուտ հասնի։ Բայց այս միջոցը հաճախ ցանկալի արդյունք չի տալիս, ավելի լավ է սոխը ժամանակից շուտ քանդել, հողից հանել և առանց տերևները կտրելու 20—25 օր չորացնել արևի տակ, այս դեպքում նա ավելի լավ է հասունա-

նում և ձմեռը լավ է պահվում, ճիշտ այնպես, ինչպես կախած «գլալիշը»։

Սոխի նորմալ բերքը պետք է հավաքել աշնան անձրևներից և ցրտահարություններից առաջ, սեպտեմբերի վերջին, հոկտեմբերի սկզբներին, հակառակ դեպքում թաց և ցրտահարված սոխը ձմեռը չի պահի։ Սոխը քանդում են կամ բահով կամ արորով կամ բլիցներով։ Տերևները կտրելուց հետո սոխը արևի տակ լավ չորացնում են ապա փոխադրում պահեստ։

Վարունգի մեպիլոքյունը. — Վարունգը նույնպես ամենատարածված, ամենահարգի և անհրաժեշտ բանջարեղեններից է։ Շնորհիվ իր վեգետացիայի կարճության այն մշակվում է մեր բոլոր դոտիններում, նույնիսկ ամենաբարձր լեռնային գոտիներում։

Գոյություն ունեն վարունգի բազմաթիվ փոփոխակներ, սակայն մեզ մոտ ընդունված է վարունգները բաժանել 2 հիմնական խմբերի՝ աչպեն կոչված «տեղական վարունգներ» և «ռուսական վարունգներ»։ Վերջինները Ռուսաստանում մշակվող զանազան փոփոխակներ են, մանր, փշոտ և բշտիկավոր, հաստ կեղևով, շուտ դեղնող, սակայն լեքկար ժամանակ թարմ մնացող և թթվի համար չափազանց արժեքավոր պտուղներով։ Ռուսական փոփոխակները լինելով կլիմայական ցուրտ պայմաններին հարմարեցված, դաշտավայրերում լավ չեն աճում, իսկ նախալեռնային, մանավանդ լեռնային գոտիներում հիմնալի արդյունք են տալիս և արժանի յեն մեծ ուշադրության ու տարածման, շնորհիվ իրենց վաղահասության, լավ վորակի և առատ պտղաբերության։

Մեր տեղական փոփոխակները պարսկական և տաճկական վարունգների խառնուրդներ են, և հայտնի չեն «Կոտայքի» «Բերջինի» Զանգիբաժանի և այլ տեղական անուններով։ Մեր վարունգներն ավելի ուշահաս են, քան ռուսական սորտերը։ Նայած փոփոխակին և կլիմայական պայմաններին, վարունգը հասնում է 50—70 օրում։ Վարունգը լինելով տաք յերկրի բույս, շատ հեշտությամբ ցրտահարվում է, նրա վրա աղդում են թե՛ վաղ դարնան թե՛ աշնան ցրտահարությունները, այդ պատճառով վարունգը ցանում են զարնան ցրտահարությունների վախն անցնելուց հետո, այն է դաշտավայրերում ապրիլի 25-ից հետո։ Նախալեռնային գոտում մայիսի 10-ից հետո, լեռնային գոտում մայիսի 20-ից հետո։

Սակայն ցանքը ձգձգել և ուշացնել չի կարելի, բոլոր շրջաններում էլ պետք է աշխատել մինչև հունիսի 10-ն ավարտել վա-

բունդի ցանքը: Վարունգ մշակում են թե ջրով և թե անջրդի պաշ-
մաններում, որինակ՝ մեր լեռնային խոնավ գոտու շրջաններում:
Վարունգը պահանջում է ցուրտ քամիներից պաշտպանված, տաք,
թափանցիկ, հումուսով հարուստ, և քիչ խոնավ հողեր:

Վարունգը լավ աճում է նաև խամ հողերում կամ բաղձամյա
խոտաբույսերից հետո: Ցանքաշրջանառություն մեջ դասավորում
են թարմ պարարտացուցից հետո՝ 2-րդ 3-րդ տարում, ծանր և
հումուսով աղքատ հողերում վարունգը պետք է պարարտացնել
որգանական պարարտանյութերով, փոած գոմաղբով հեկտարին
30—40 տոննի չափով, վորը հողին պետք է տալ աշնանից:

Վարունգի հողը կարելի է պարարտացնել նաև կանաչ պա-
րարտացումով, որինակ՝ վիկ-վարսակի խառնուրդ, վիկ և ալյն:
Հումուսով հարուստ հողերում, որգանական պարարտանյու-
թերի փոխարեն պետք է տալ հանքային պարարտանյութեր հե-
տևյալ քանակությամբ.

Կիրառող կամ ամոնիում-սուլֆատ 300 կիլոգրամ

Սուպերֆոսֆատ 350—400 »

Կալիումի աղ 350—400 »

Վարունգին քլոր պարունակող պարարտանյութեր չի կա-
րելի տալ: Հանքային պարարտանյութերը պետք է տալ դարնանը
հողը մշակելու ժամանակ:

Վարունգի հողը հերկում են աշնանից՝ վարելաշերտերի խո-
րուխտմբ (18—20 սմ.), իսկ դարնանը մակերեսային մշակու-
թյուն անում, զսպանակավոր փոցխերով, կուլտիվատորներով կամ
յերեսավաճներով: Աշնան անկանոն հերկի դեպքում դարնանը
կրկնահերկ են աշնում: Գարնանը փոած գոմաղբը տալու դեպքում
կրկնահերկը անհրաժեշտ է:

Վարունգը մշակում են 2 ձևով: Դաշտավայրերի և նախա-
լեռնային ջրովի պայմաններում վարունգը մշակում են թումբերի
վրա, իսկ լեռնային գոտում՝ հարթ տարածություններում: Թում-
բերի վրա մշակելու տեխնիկան է—թումբի պատրաստելը, նրանց
յերկարությունը և լայնությունը հունն է, ինչ վեր ասացինք
տոմատի մշակության համար: Իսկ հարթ տարածություններում
մշակելիս, վարունգը ցանում են շարքերով, շարքը շարքից
70—90 սմ. հեռավորության վրա նայած սորտին, իսկ բույսը
բույսից 20—30 սմ. հեռավորության վրա: Հարթ տարածություն-
ներում ցանքը կարելի է կատարել հացահատիկի կամ ճակնդեղի
սովորական շարքացանով, համապատասխան չափով փոխելով խո-

փերի հեռավորությունը: Թումբերի վրա մշակելիս ցանքը կարե-
լի է կատարել թե մեքենայով և թե ձեռքով—բնացան, ամեն մեկ
բնում պետք է դնել 3—4 սերմ: Մեկ հեկտարին ցանում են
4—5 կիլո սերմ: Սերմը պետք է դնել մեկ ու կես 2 ու կես սան-
տիմետր խորություն: Թումբերի վրա մշակելիս պետք է ցանել
գեղը՝ լեկած հողում և թրջած սերմերով, իսկ հարթ տարածու-
թյուններում շարքացանով ցանելիս պետք է ցանել չոր սերմ:
Սերմը ջրի մեջ թրջել չի կարելի: Թրջելու ամենալավ ձևը՝ տոպ-
րակի մեջ լցրած սերմերը մեկ որով խոնավ հողի մեջ թաղելն
է, Քեշը յեկած հողում թրջած սերմը ցանելու դեպքում, ցանքից
անմիջապես հետո ջրել պետք է: Ծիլերի դուրս գալուց հետո
մինչև ծաղկելը վարունգը ջրում են 1—2 անգամ, վերից հետո
վար են դնում: Վարը դնելուց հետո վարունգն ալյնս չեն ջրում
մինչև պտուղ տալը, իսկ պտղաբերության ժամանակ ջրում են
հաճախ, որինակ՝ դաշտավայրի չորային պայմաններում ջրում են
ամեն մեկ բերքահավաքից հետո:

Նախալեռնային և մանավանդ լեռնային շրջաններում աղ-
քան շուտ-շուտ ջրելու կարիք չկա:

Ցերը վարունգի ծիլերը դուրս են գալիս և սկսում է յերե-
վալ առաջին տերեղ պետք է հողը փխրեցնել և բույսերը նոս-
րացնել:

Այնուհետև, նայած հողին, կլիմային և առաջացած կեղևին
ամբողջ վեգետացիայի ընթացքում 2—3 անգամ փխրեցում և
քաղհանում են:

Մեկային հիվանդություններին դիմանալու համար վարունգը
պարբերաբար պիտի սրսկել, 0,5% բորդոյան հեղուկով, իսկ ալ-
բացող հիվանդության դեմ՝ ծծումբ փչել:

Վարունգի բերքահավաքը սկսում է պտուղների նորմալ հա-
տուցանման մոմենտից, ամեն 2—3 որը մեկ անգամ, մինչև վեգե-
տացիայի վերջը, բերքը պետք է հավաքել հով ժամանակ, կամ
առավոտյան կամ ճաշից հետո, վարունգները հավաքել դամբյու-
ղի կամ գոգնոցի մեջ և աղաղես փոխադրել ծածկի տակ, կաղա-
բել տեսակավորում և դարսել արկղների մեջ: Ցեթե նույն որը
վարունգը տնտեսությունից չի փոխադրվելու, ապա հավաքածը
պետք է փակ կամ պահել կուլտիբով՝ ծածկի տակ և թարմանա-
լու համար վրեն կանաչ խոտ գցել:

ԼՈՐՐՈՒ ՄՇԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Լորու մշակութունը կատարվում է 2 նպատակով—հատիկ չորքի ստանալու և կանաչ պատիճներն ոգտադործելու համար։ Առաջին նպատակի համար չորքի մշակվում է դաշտում, հատիկ չորքում մշակութունը դաշտային կուլտուրա չէ։ Բանջարանոցում չորքին մշակվում է գլխավորապես կանաչ պատիճ ստանալու համար, և միայն սերմացուն է, վեր թողնում են լորիվ համակու համար։ Բանջարեղենների մեջ չորքին առանցիկարգ տեղերից մեկն է գրավում, շնորհիվ իր աննդատու հատիկութունների, զբլխավորապես սպիտակուցների պարունակության ու վիտամինների շատության։

Մեզ մոտ՝ բանջարանոցներում մշակվում են գլխավորապես ռուս փսթաթ լոր դարձրացողուն տեսակները, վորովհետև դրանք տալիս են ամեն «խառ» պատիճ չորքի, լայց գոլություն ունեն

Նկ. 22. Լորի կարճ վաղահաս.

լորու կարճ, չփաթաթվող տեսակներ վորոնք նույնպես համեղ, նուրբ, անթել և բերքառատ պատիճներ են տալիս և չափազանց արդյունավետ տեսակներ են։ Մեքենայացված խոշոր անտեսությունների համար, իհարկե, ավելի շուտ ընդունելի չեն լորու կարճ

տեսակները, վորոնք փայտեր խփել չեն պահանջում և հնարավորություն են տալիս մշակության պրոցեսները մեքենայացնել։

Լորին դործ է անվում թե ամբողջ դարնան, ամուսն և աշնան ընթացքում, թարմ վիճակում բազմատեսակ կերակուրների մեջ, և թե ձմռանը՝ չորացրած վիճակում ու պահածո արդյունաբերության մեջ։

Լորու փոփոխակները շատ-շատ են, ամեն վայր ունի իր տեղական լորին, այդ պատճառով ելառայծմ հնարավորություն չկա տալ մեզ մոտ մշակվող-փոփոխակների նկարագրությունները։ Լորին բանջարանոցային ցանքաշրջանառության մեջ տեղավորում են 3—4 դաշտում, առանց որդանական պարարտացման, հանքային պարարտանյութեր ել տալիս են ըստ կաբիքի, նախճ հողին, բայց մեծ մասամբ լորուն վոր մի պարարտացում չեն տալիս, վորովհետև լորին հողը ազոտով պարարտացնելու հատկություն ունի, շնորհիվ իր արմատների վրայի ուռուցիկների մեջ գտնվող բակտերիաների։ Հանքային պարարտանյութերից լորին միայն ֆոսֆորական և կալիումական սպարարտանյութերի կարիք է զգում։ Մրանց պետք է հողին տալ ցանքից առաջ։ Կալիումական պարարտանյութը կարելի է տալ ցանքից առաջ, իսկ սուպերֆոսփատը՝ առաջին կուլտիվացիայի ժամանակ։ Լորու համար հերկ պետք է անել աշնանից, 15—20 սմ. խորութեամբ վաղ դարնանը փոցիել, իսկ ցանքից առաջ փխրեցնել 10—15 սմ. խորութեամբ կուլտիվատորներով, լերսեաժարներով կամ

Նկ. 23. Զփաթաթվող լորի.

առհասարակ վորակե վոր շրջող մեքենաներով։ Դրանից հետո քանի վոր հողը քեշ վիճակումն է, անմիջապես պետք է ցանել։

Լորին տաք լերկրի բույս է և լավ աճելու ու դարգանալու համար պահանջում է բարձր ջերմաստիճան։ Դարնան և աշնան ցրտահարությունները ազդում են լորու վրա, այդ է պատճառը, վոր լորին պետք է ցանել դարնան ցրտահարությունների վախն իսպառ անցնելուց հետո, այն է՝ դաշտավայրերում ապրիլի 28-ից հետո, նախալեռնային գոտում՝ մայիսի 10-ից հե-

տո, իսկ լեռնային գոտում՝ մայիսի 20-ից հետո: Պետք է ցանել հարթ մարզերում՝ շաքաքանով շարքը-շարքից 50 սանտիմ և բույսը բույսից 15 սմ. հեռավորության վրա: Մեղ մոտ ընդունված է նաև լորու բնացանը, այդ դեպքում նույնպես կարելի է ցանել և՛ շաքաքանով և՛ ձեռքով:

Շատ տեղերում ընդունված է լորու սերմը թրջել և այնպես ցանել, դա շատ լավ է, յեթե կանոնավոր իրագործվի, բայց չպետք է մոռանալ, վոր թրջած սերմը մեղմնալով չի կարելի ցանել, այդ պատճառով ել լորու թրջած սերմերով ցանքը թույլատրել կարելի է միայն բացառիկ դեպքերում: Բացի դրանից, պետք է իմանալ, վոր թրջած սերմ կարելի է ցանել միայն քեղք չեկած հողում և խոնավության ապահովման դեպքում, այլապես թրջած սերմը չոր հողում կխածլած վիճակում կչորանա և չի կանաչի: Պետք է աշխատել լորին ցանել այնպես, վոր նա ընկ-

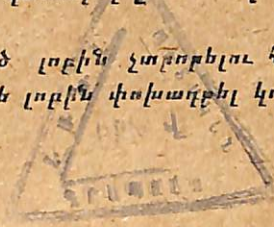
Նկ. 24. Լորի վրեժիկ:

նի անձրևների տակ և նրանց միջոցով ծլի, հակառակ դեպքում՝ ցանելուց անմիջապես հետո պետք է ջրել, բայց դա լավ չի, վորովհետև ջրելուց հետո հողի յերեսին առաջանում է հաստ կեղև, վորը հնարավորություն չի տալիս լորու կեռ ծիլերին հողի յերես գուրս գալու: Կեղևը կոտրելու և լորու ծիլը հեշտացնելու համար, շատ լավ արդյունք է տալիս տափանելը, վորը կատարվում է ջրելուց 2—3 օր հետո՝ տափանով կեղևը կոտրելը նպաստում է խոնավության պահպանմանը, իսկ հողի յերեսի փուխը լինելու հետևանքով ծիլերը արագ են դուրս գալիս: Մեղուց հետո լորին պետք է ջրել, փխրեցնել և քաղհանել: Լորին սկզբնական շրջանում ջուր շատ չի պահանջում և առհասարակ խոնավ հողեր չի սիրում, այդ պատճառով ել ընդունված է լորին ծիլուց հետո մինչև ծաղկելը չջրել, իհարկե, յեթե դա հնարավոր է ավելի հողային ու կլիմայական պայմաններում: Ծաղկելուց հետո, պտղաբերության շրջանում լորին պետք է հաճախ ջրել: Քաղհանը

պետք է կատարել ժամանակին և չթողնել, վոր մոլախոտերը զարգանան, իսկ փխրեցումը կատարել ամեն անգամ, յերբ հողի յերեսը կեղևակալում է, սակայն 2—3 անգամից վոչ պակաս ամբողջ վեգետացիայի շրջանում: Կանաչ լորու բերքը հավաքում են պարբերաբար՝ ըստ պատիճների կազմակերպման, պատիճների դալար, թաքմ և մսալի վիճակում, և յերբ միջին հատիկները դեռ նոր են կազմակերպվում: Բերքը հավաքում են ձեռքով, հավաքած բերքը անմիջապես պետք է փոխադրել պահեստ՝ հով տեղ ծածկի տակ և փռել, վորպեսզի իրար վրա հավաքված լորին չտաքանա և չփախի:

Լորին քսակներին մեջ յերբեք չի կարելի թողնել: Փոխադրությունը պետք է կատարել ըստ հնարավորին հով յեղանակին:

Սայլի վրա բեռնած լորին չտրորելու համար քսակների վրա չնստել, ավելի լավ է լորին փոխադրել կողովներով:

50

Գիրք 40 Կ.

1933թ. - 188

11

26954